

1. INLEIDING

1.1 Wat is de HGIS?

De Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS), ingesteld op 1 januari 1997, is een aparte budgettaire constructie binnen de rijksbegroting. In de HGIS worden de buitenlandactiviteiten van verschillende departementen gebundeld en in samenhang gezien. Zo wordt in één oogopslag duidelijk wat de belangrijkste uitgaven zijn die Nederland jaarlijks doet in het kader van Internationale Samenwerking. Uitgangspunt van de HGIS is het bevorderen van samenwerking en afstemming tussen de ministeries. De HGIS is daarmee een belangrijk instrument voor een geïntegreerd en coherent buitenlands beleid.

Binnen de HGIS wordt onderscheid gemaakt tussen de uitgaven die voldoen aan de criteria voor officiële ontwikkelingssamenwerking (*Official Development Assistance*, ODA) en andere uitgaven voor internationaal beleid. De minister van Buitenlandse Zaken is coördinator van het buitenlands beleid en daarmee ook van de HGIS. De minister voor Ontwikkelingssamenwerking is eerstverantwoordelijke voor de coördinatie van de ODA-middelen.

1.2 Opzet HGIS-nota 2004

De HGIS-nota bevat een overzicht van de doelstellingen van het buitenlands beleid, de belangrijkste beleidsvoornemens en de daaraan gerelateerde uitgaven en ontvangsten. De in deze nota beschreven beleidsvoornemens zijn terug te vinden in de departementale ontwerp-begrotingen 2004 van de bij de HGIS betrokken ministeries. Voor gedetailleerde informatie over te behalen resultaten en voorgenomen activiteiten in 2004 wordt verwezen naar deze ontwerp-begrotingen.

De HGIS-nota volgt – op verzoek van de Tweede Kamer – qua indeling de begroting van Buitenlandse Zaken. De activiteiten van de bij de HGIS betrokken departementen worden gegroepeerd in vijftien beleidsthema's en een post «overige». Bij elk thema worden de bijbehorende cijfers gepresenteerd. Daarbij is steeds aangegeven welk deel van de uitgaven als officiële ontwikkelingssamenwerking (ODA) kwalificeert. De belangrijkste budgettaire veranderingen ten opzichte van eerdere jaren worden toegelicht.

De nota is als volgt opgebouwd:

- In hoofdstuk 2 worden de belangrijkste ontwikkelingen binnen non-ODA weergegeven.
- In hoofdstuk 3 worden alle uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking in samenhang gepresenteerd.
- In hoofdstuk 4 wordt per beleidsthema een toelichting gegeven op de doelstellingen van het beleid en de daaraan gerelateerde middelen.

Daarnaast bevat de HGIS-nota zes bijlagen waarin alle HGIS-uitgaven worden gepresenteerd. In deze bijlagen worden gegevens die verspreid staan over verschillende begrotingen gebundeld tot een overzichtelijk geheel.

1. De HGIS verticaal: wijzigingen na de Miljoenennota 2003
2. De HGIS horizontaal: meerjarencijfers per begrotingsartikel en per ministerie

3. Berekening ODA-plafond 2004
4. ODA-uitgaven naar beleidsthema
5. Extracomptabele staat Natuur, Milieu en Water
6. Non-ODA uitgaven naar beleidsthema

De omvang van de HGIS en belangrijkste bijstellingen

De omvang van de HGIS neemt de komende jaren af ten opzichte van eerdere ramingen. Dat komt door negatieve bijstellingen van de ramingen voor het BNP en afspraken in het Hoofdlijnenakkoord (HA). Ten opzicht van de situatie bij Miljoenennota 2003 is de HGIS door lagere BNP-ramingen in 2003 met 216,5 miljoen euro en in 2004 met 323 miljoen euro verlaagd. In het Hoofdlijnen Akkoord werd afgesproken dat de HGIS/non-ODA reëel constant zal worden gehouden. Hieruit vloeiden verlagingen voort van 40 miljoen euro in 2004 oplopend tot 150 miljoen in 2007. Bij Voorjaarsnota werd besloten deze reeks al in 2003 te laten ingaan met een verlaging van 30 miljoen euro.

Naast de aanpassingen als gevolg van ramingsbijstellingen van het BNP en afspraken uit het Hoofdlijnen Akkoord werd de HGIS-omvang gewijzigd door de volgende oorzaken:

- De eindejaarsmarge van 2002 wordt verdeeld over 2003, 2004 en 2005 (respectievelijk 120,2 miljoen euro, 47,1 miljoen euro en 14,2 miljoen euro).
- Er is sprake van een aantal overboekingen van en naar de HGIS. De belangrijkste hiervan is een verlaging als gevolg van de verwerking van een Nota van Wijziging op de begroting van EZ die samenhangt met de verwerking van de subsidietaakstelling uit het Strategisch Akkoord (10 miljoen euro in 2003 en 2004 en 19 miljoen euro vanaf 2005). Andere verlagingen betreffen taakstellingen uit het Hoofdlijnen Akkoord zoals die voor efficiency, inhuur van externen en apparaat.
- Tot slot waren er nog enkele technische mutaties zoals een intertemporele kasschuif van 2003 en 2004 naar 2005 en 2006 en enkele desalderingen (gelijktijdige ophogingen van ontvangsten en uitgaven).

De omvang van de HGIS bedraagt in 2004 5 186 miljoen euro. Dit is het saldo van de HGIS-uitgaven ad 5 271 miljoen euro en de HGIS-ontvangsten ad 85 miljoen euro. De omvang van de ODA binnen de HGIS bedraagt 3 811 miljoen euro.

2. ONTWIKKELINGEN NON-ODA

2.1 Algemeen beeld

In tabel 2.1 wordt het algemene beeld voor non-ODA uitgaven geschetst, onderverdeeld naar de verschillende beleidsthema's. De komende jaren zullen de uitgaven voor de klimaatinstrumenten JI en CDM toenemen (beleidsthema «internationale ordening»). Dit houdt verband met de CO₂-reductie-verplichting volgend uit het Kyoto Protocol (zie ook paragraaf 2.2 over maatregelen non-ODA).

De groei in 2003 in het budget voor vrede, veiligheid en conflictbeheersing is voor een groot deel te herleiden tot de meeruitgaven voor de Nederlandse deelname aan diverse crisisbeheersingsoperaties, waaronder de Stabilisation Force Iraq (SFIR). Binnen dit beleidsthema vallen ook de uitgaven voor het Stabiliteitsfonds. Dit is een nieuw instrument dat tot doel heeft snel en flexibel ondersteuning te bieden bij activiteiten op het snijvlak van vrede, veiligheid en ontwikkeling in landen en regio's die dreigen af te glijden naar een gewelddadig conflict of waar zich reeds een conflict voltrokken heeft. In het fonds wordt een aantal bestaande fondsen ondergebracht, maar er wordt vanwege het prioritaire karakter ook «nieuw geld» aan toegevoegd.

Er zal minder geld worden uitgegeven aan exportbevordering. De verlaging is hoofdzakelijk het gevolg van verschillende taakstellingen en van maatregelen om de tekorten binnen de HGIS/non-ODA op te lossen (zie paragraaf 2.2). Deze uitgaven vallen binnen het beleidsthema «Bilaterale betrekkingen op het gebied van economie en milieu». De algemene kosten voor het Nederlandse voorzitterschap van de EU in 2004 zijn ook ondergebracht bij dit beleidsthema.

Tabel 2.1 Non-ODA-uitgaven naar beleidsthema			
Bedragen x EUR 1000	2002	2003	2004
Internationale ordening	70 804	118 182	124 436
Vrede, veiligheid en conflictbeheersing	200 980	278 775	203 180
Humanitaire hulp	4608	4 710	4 485
Goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw	33 363	34 509	30 373
Europese integratie	31 953	39 864	36 440
Bilaterale ontwikkelingssamenwerking	7988	8 000	8 117
EU-fondsen	134 420	122 872	124 072
Internationale Financiële Instellingen	8168	6 975	6 976
Samenwerking op het terrein van internationaal onderwijs	3391	3 387	3 279
Bilaterale betrekkingen op het gebied van economie en milieu	258 138	252 601	275 149
Asiel, migratie en consulaire dienstverlening	6995	12 707	8 027
Internationaal cultuurbeleid	14 795	15 762	15 210
Overige	469 768	468 078	486 236
Totaal	1 245 371	1 366 422	1 325 980

2.2 Maatregelen

De bijstellingen en maatregelen genoemd in hoofdstuk 1 leidden tot een tekortreeks binnen de HGIS/non-ODA van ruim 80 miljoen euro in 2003 tot ruim 100 miljoen in 2007. Om de uitgaven voor HGIS/non-ODA de komende jaren binnen de beschikbare middelen te laten passen is een aantal ingrijpende maatregelen genomen.

**Tabel 2.2 Allocatiewijzigingen non-ODA
(ramingsbijstellingen en andere maatregelen, + betekent verhoging)**

Bedragen x EUR mln	2003	2004	2005	2006	2007
Ramingen JI en CDM verlagen	- 68,2	- 51,9	- 79,8	- 98,7	- 65,7
Inzet deel voorziening loon- & prijsbijstelling	- 8,9	- 8,5	- 8,9	- 9,3	- 9,3
Inzet deel eindejaarsmarge HGIS 2002			- 13,2		
15% korting op programma uitgaven excl. vrede & veiligheid		- 12,1	- 23,5	- 34,8	- 34,7
Kasschuiven	- 2,4	7,8	0,5	- 10,6	4,7

Ramingen voor CO₂ aankoop buitenland verlagen

Conform de aanwijzing in het Hoofdpijnen Akkoord zijn de ramingen voor de aankoop van CO₂-reducties in het buitenland verlaagd. Het betreft de instrumenten Joint Implementation (JI) en het Clean Development Mechanism (CDM), waarvoor de regering afspraken heeft gemaakt die de meest kostenefficiënte uitvoering van JI en CDM moeten garanderen. Ondanks het verlagen van de ramingen zullen de uitgaven voor deze instrumenten, als gevolg van het principe van *payment on delivery*, de komende jaren overigens sterk toenemen.

Kortingen op programma-uitgaven van de HGIS

In totaal wordt ruim 100 miljoen euro bezuinigd op non-ODA programma-uitgaven. Vrede & Veiligheid is prioriteit in het buitenlands beleid. Uitgaven voor dit thema zijn daarom uitgezonderd van bezuinigingen. De bezuinigingen, die oplopen tot 15% vanaf 2006, worden onder meer doorgevoerd bij programma's voor exportbevordering en internationaal natuur- milieu- en waterbeleid, het Matra-programma, het internationaal cultuurbeleid, Partners voor Water en internationaal onderwijs.

Inzet deel eindejaarsmarge

De HGIS-eindejaarsmarge 2002 bedroeg 181,5 miljoen euro. Deze middelen worden in 2003 en verder ingezet voor in 2002 vertraagde activiteiten zoals het Internationaal Strafhof en Partners voor Water. Daarnaast is uit de HGIS-eindejaarsmarge de voorziening voor crisisbeheersingsoperaties verhoogd met 16,5 miljoen euro om de uitzending van Nederlandse militairen naar Irak mogelijk te maken. Een bedrag van 45 miljoen euro is toegevoegd aan de reservering voor de algemene kosten van het EU-voorzitterschap in de tweede helft van 2004. In totaal is hiervoor 68 miljoen euro gereserveerd (beleidsthema 13). Een deel van de eindejaarsmarge (13,2 miljoen) wordt niet uitgedeeld, maar ingezet om het tekort van de HGIS te verminderen.

3. ONTWIKKELINGEN ODA

3.1 Algemeen beeld

Tabel 3.1 bevat een overzicht van de ontwikkeling van de ODA-uitgaven in de jaren 2002 t/m 2004. In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat de afname van de uitgaven op een aantal thema's in 2003 en 2004 verband houdt met de lagere economische groei en de in het Hoofdpijnen Akkoord en Voorjaarsnota 2003 afgesproken hogere EKI-toerekening vanaf 2003. Deze daling is niet zichtbaar bij het thema samenwerking met maatschappelijke organisaties, omdat hier nog voor deze ontwikkelingen zich voordeden een meerjarig financieel kader voor vier jaar was vastgesteld dat hoger lag dan in 2002.

De stijging van de uitgaven aan Vrede, Veiligheid en Conflictbeheersing in 2004 wordt veroorzaakt door de overheveling van de middelen voor het Stabiliteitsfonds vanuit de thema's Goed bestuur, Mensenrechten en Vredesopbouw en Internationale Financiële Instellingen (IFI's – zie ook paragraaf 3.2 voor een toelichting op de belangrijkste budgettaire wijzigingen ten opzichte van de HGIS-nota 2003). De grote fluctuaties in het budget voor de Internationale Financiële Instellingen houden verband met enkele kasschuiven en intensiveringen van een aantal grote programma's waar de Wereldbank penningmeester van is (o.a. Global Fund to fight Aids, Tuberculosis and Malaria, Education For All). Het bedrijfslevenprogramma wordt sterk geïntensiveerd vanaf 2003, met name middels het Programma Samenwerking Opkomende Markten. In het Strategisch Akkoord van Balkenende I is afgesproken de toerekening aan ODA voor de eerstejaars opvang van asielzoekers niet langer te baseren op een forfaitair bedrag, maar op de daadwerkelijk gemaakte kosten in het eerste jaar. Hierdoor stijgen de uitgaven sterk vanaf 2003.

Zoals vermeld is de EKI-toerekening vanaf 2003 met 300 miljoen euro verhoogd. Dat heeft te maken met een verwachte stijging in de omvang van de EKI-kwijtscheldingen. Als de kwijtschelding van EKI-schulden lager is, worden de vrijvallende middelen aangewend voor overige ODA-uitgaven. Op grond van de huidige inzichten over de hoogte van de EKI-kwijtscheldingen wordt de raming in het jaar 2003 neerwaarts bijgesteld met 230 miljoen euro. Omdat er echter tot 1 januari geen volledige zekerheid bestaat over de werkelijk gerealiseerde kwijtschelding in 2003 is voorzichtigheidshalve een taakstellende onderuitputting opgenomen (ook 230 miljoen). Dat betekent dat als de EKI-kwijtscheldingen toch hoger uitvallen, het verschil binnen de andere ODA-uitgaven moet worden gecompenseerd.

Tabel 3.1 ODA-uitgaven naar beleidsthema			
(bedragen x EUR 1000)	2002	2003	2004
Internationale ordening	18 079	17 951	17 951
Vrede, veiligheid en conflictbeheersing	3 000	4 000	63 400
Humanitaire hulp	254 794	221 252	164 101
Goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw	41 557	29 712	11 654
Bilaterale ontwikkelingssamenwerking	1 113 961	875 981	690 866
EU-fondsen	294 865	290 264	299 368
VN-instellingen	366 951	371 806	298 533
Internationale Financiële Instellingen	237 461	172 194	277 012
Samenwerking met maatschappelijke organisaties	627 216	740 181	745 146
Samenwerking op het terrein van internationaal onderwijs	133 964	131 282	131 317
Samenwerking met het bedrijfsleven	137 401	201 934	208 000
Bilaterale betrekkingen op het gebied van economie en milieu	28 491	10 210	6 425
Eerstejaarsopvang asielzoekers	89 538	194 420	194 420
Overige	191 013	198 838	196 032
EKI-toerekening	285 285	539 596	506 596
Taakstellende onderuitputting		- 230 000	
Totaal	3 823 576	3 769 621	3 810 821

Ontwikkelingssamenwerking: de non ODA-uitgaven naar beleidsthema			
(bedragen x EUR 1000)	2002	2003	2004
Bilaterale ontwikkelingssamenwerking (rentesubsidies NIO en garanties OS)	64 317	73 696	71 422
VN-instellingen (deel van UNEP, GEF en contrib. Katoen adv. cie.)	5 667	3 083	7 273
Samenwerking met maatschappelijke organisaties (deel van KPA)	454	454	454
Samenwerking op het terrein van internationaal onderwijs (huisvesting KIT)	2 596	2 596	2 596
Samenwerking met het bedrijfsleven (FMO en POPM)	48 605	53 138	52 338
Totaal	121 639	132 967	134 083

3.2 Nieuwe accenten ontwikkelingssamenwerking en budgettaire wijzigingen

Binnen de HGIS/ODA vinden belangrijke verschuivingen plaats als gevolg van nieuwe accenten in het beleid ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking (zie de notitie «Aan elkaar Verplicht» en de bijbehorende Nota van Wijziging van de Ontwerp-begroting 2004).

Duurzame armoedebestrijding blijft centraal staan in het beleid ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking. Daarbij wordt ingezet op de volgende beleidsaccenten: geïntegreerd beleid, coherentie, duurzame ontwikkeling, rol van het bedrijfsleven, Afrika en regionale benadering. Dit zijn de beleidsaccenten op basis waarvan de 0,8% BNP wordt ingevuld. Tenminste de helft van deze middelen wordt ingezet in Sub-Sahara Afrika. Binnen ontwikkelingssamenwerking wordt geconcentreerd op de volgende thema's: onderwijs met 15% van het ontwikkelingsbudget, natuur, milieu en water met 0,1% BNP en HIV/aids en reproductieve gezondheidszorg. De budgetten voor deze thema's worden de komende

jaren verhoogd. De Millennium Development Goals (MDG's) voor deze thema's zijn de leidraad voor de Nederlandse inzet.

Op basis van het centrale begrip «Partnerschap» wordt meer samenwerking gezocht met burgers, bedrijven, organisaties en overheden. Daarbij gaat het om de inhoud en wordt ingezet op complementariteit, met respect voor ieders verantwoordelijkheid. Toezicht op kwaliteit en effectiviteit en afleggen van verantwoording zijn noodzakelijk om partnerschappen effectief vorm te kunnen geven.

Duurzame armoedebestrijding is effectiever in combinatie met andere instrumenten van buitenlands beleid. Het Stabiliteitsfonds is een nieuw instrument om uitvoering te geven aan geïntegreerd buitenlands beleid. Het fonds begeeft zich op het raakvlak van vrede, veiligheid en ontwikkeling. Uitgangspunt is dat vrede en stabiliteit een voorwaarde zijn voor ontwikkeling. In het fonds wordt een aantal bestaande fondsen ondergebracht (het Ontmijnings- en Kleine Wapenfonds en centrale middelen voor Vredesopbouw), maar er wordt vanwege het prioritaire karakter ook «nieuw geld» aan toegevoegd.

Vanuit het streven naar partnerschappen blijft bilaterale samenwerking van groot belang, mede omdat daar op een geïntegreerde wijze (politiek, economie, ontwikkelingssamenwerking) het beleid kan worden vormgegeven. De bestaande landenlijsten worden samengevoegd tot één lijst met 36 partnerlanden, waarmee bilateraal meerjarig wordt samengewerkt. Dit leidt samen met de concentratie van het aantal sectoren tot een afname van de bilaterale landenbudgetten (sectoraal, thematisch en programmahulp) de komende jaren. Op termijn wordt deze daling echter weer gecompenseerd door intensiveringen op de prioritaire thema's. Daarnaast geldt nog dat in de HGIS-nota 2003 nog niet-toegedeelde middelen (als gevolg van de toen verwachte economische groei) waren geparkeerd op de budgetten voor bilaterale samenwerking. Door het tegenvallen van de economische groei het afgelopen jaar is er daarom per saldo sprake van een sterke afname van de budgetten.

Sectorbeleid, aansluitend op de armoedestrategieën van het partnerland, blijft het organiserend principe blijft voor bilaterale samenwerking. In de partnerlanden worden lokaal bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties meer betrokken bij het sectorbeleid. Bevordering van goed bestuur en respect voor de mensenrechten, alsmede versterking van capaciteit en instituties zijn in alle partnerlanden leidraad. In zoveel mogelijk partnerlanden wordt tevens bijgedragen aan een beter ondernemers- en investeringsklimaat ondermeer door corruptiebestrijding, het versterken van particuliere organisaties en verbetering van de financieel-economische positie. Voor de samenwerking met het bedrijfsleven blijven aparte landenlijsten bestaan.

De Nederlandse inzet via het multilaterale kanaal zal worden geconcentreerd op instellingen die aantoonbaar effectief werken en die aansluiten op de Nederlandse prioritaire thema's. Daarnaast zijn in verband met de lagere economische groei ook kortingen doorgevoerd op de vrijwillige bijdragen en partnershipprogramma's bij VN-instellingen en IFI's. Particuliere organisaties blijven een belangrijk kanaal voor de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking, vooral vanwege hun bijdrage aan versterking van het maatschappelijk middenveld in ontwikkelingslanden. De bijdrage aan deze organisaties neemt met name toe via het programma voor Thematische Medefinanciering (TMF). Op termijn zullen

het Medefinancierings Programma (MFP) en het TMF worden samengevoegd.

Tabel 3.2 Allocatiewijzigingen ODA t.o.v. HGIS-nota 2003					
Bedragen x EUR mln	2003	2004	2005	2006	2007
Fin/ ontwikkelingsbanken	- 118,0	10,3	46,8	174,0	90,7
EKI-toerekening	300,0	300,0	300,0	300,0	300,0
Toerekening EU	- 12,4	- 12,6	- 12,8	- 13,1	- 13,4
OS/stabiliteitsfonds		60,4	106,8	89,0	73,3
OS/noodhulp ontwikkelings-landen	13,0	- 27,0	- 14,0	- 14,0	- 14,0
OS/ontmijnings- en kleine wapenfonds	- 1,0	- 15,9	- 15,9	- 15,9	- 15,9
OS/centraal programma GMV in ontwikkelingslanden	- 17,4	- 39,6	- 41,0	- 31,0	- 14,0
OS/bilaterale landenbudgetten	- 128,1	- 498,4	- 759,8	- 839,3	- 790,2
OS/VN-fondsen en programma's	3,4	- 55,3	- 26,6	- 45,0	- 54,7
OS/partnershipprogramma's met de IFI's	- 30,6	- 69,7	48,5	- 40,0	- 36,0
OS/particuliere organisaties	59,2	79,1	105,4	147,0	145,6
OS/bedrijfslevenprogramma	13,5	28,1	13,4	23,5	17,7

4. HGIS PER BELEIDSTHEMA

4.1 Beleidsthema 1: Het bevorderen van internationale ordening

Doelstelling

Een vreedzame, veilige, welvarende en rechtvaardige wereld met een duurzaam milieu. De kern van de internationale ordening vormt de bevordering van de ontwikkeling van de internationale rechtsorde.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Bevordering internationale rechtsorde

- Nederland stelt zich tot doel de internationale rechtsorde te versterken door de vastlegging van ongeschreven regels in verdragen, de ontwikkeling van nieuwe regels en de ontwikkeling van mechanismen en procedures om de handhaving van die regels te bevorderen en veilig te stellen. Het gaat om zeer verschillende onderwerpen: schade als gevolg van bepaalde gevaarlijke activiteiten (bijvoorbeeld transport van gevaarlijke stoffen via de weg), milieuschade aan gevoelige gebieden, het Verdrag betreffende Antarctica, een Verdrag tegen Internationaal Terrorisme en een verduidelijking van de verhouding tussen het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (Straatsburg) en het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (Luxemburg).
- Een verdere opbouw van het Internationale Strafhof is gewenst. Nederland wil een breder draagvlak creëren voor het verdrag dat aan het Internationaal Strafhof ten grondslag ligt.

Nederland als gastland voor internationale organisaties

De regering streeft ernaar een zo goed mogelijk vestigingsklimaat te garanderen voor de 32 in Nederland gevestigde internationale organisaties. Daartoe zal onder meer het kabinetsstandpunt inzake het in 2003 aan te bieden Interdepartementaal Beleid Onderzoek (IBO) over de werving en opvang van internationale organisaties worden uitgewerkt.

Bevordering en bescherming van de rechten van de mens

Nederland wil de mechanismen op het terrein van de bescherming van de rechten van de mens verder institutionaliseren en versterken. Daarbij gaat het om het effectiever functioneren van de VN-Mensenrechtencommissie, het beschikbaar komen van meer middelen voor OHCHR uit het VN-budget en het geven van een hoger profiel aan het EU-Mensenrechtenbeleid.

Bevordering ecologische ordening

- De regering staat een internationale aanpak van de grote mondiale milieuvraagstukken voor, waarbij rekening wordt gehouden met de bijzondere omstandigheden van ontwikkelingslanden (zie ook beleidsthema 13). Het betreft dan onder andere het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen in het kader van het Kyoto Protocol. Dat gebeurt deels door het uitvoeren van CO₂-reductie projecten in het buitenland. Instrumenten daarvoor zijn Joint Implementation (JI – aankoop in Midden en Oost Europa) en het Clean Development

Mechanisme (CDM – aankoop in ontwikkelingslanden). Het Hoofdlijnenakkoord bevestigt het uitgangspunt van nakoming van de Kyotoverplichtingen op de meest kostenefficiënte wijze. De regering heeft daarom afspraken gemaakt, die de meest kostenefficiënte uitvoering van JI en CDM moeten garanderen.

- Verder richt Nederland zich op de bescherming en het duurzaam gebruik van biodiversiteit (Conventie inzake Biodiversiteit), de verantwoorde omgang met genetisch gemodificeerde organismen (Cartagena Protocol), het maken van internationale afspraken over de uitvoering van het Verdrag ter bestrijding van woestijnvorming, het bevorderen van de maritieme veiligheid, het vergroten van de nucleaire veiligheid in de EU en in aangrenzende landen, en een verbeterd beheer van het Arctisch en Antarctisch gebied.
- In alle relevante internationale organisaties, inclusief de EU, zal uitvoering worden gegeven aan de conclusies van de *World Summit on Sustainable Development* (WSSD) zoals verwoord in het *Johannesburg Plan of Implementation*. De *Global Environment Facility* (GEF) zal financieel en inhoudelijk worden ondersteund om een effectieve bijdrage te kunnen leveren aan de bescherming van het mondiale milieu.

Bevordering van financieel-economische ordening

- Nederland streeft naar een verdere aanscherping van handelsregels. De WTO vormt daarbij het kader waarbinnen regels en disciplines op steeds meer economische terreinen gestalte krijgen. De zwakste landen worden op deze manier beschermd tegen willekeurige handelsmaatregelen door sterke landen. Daarnaast moet het open multilaterale handels- en investeringssysteem verder worden uitgebreid en versterkt. Vrijmaking van de wereldhandel is belangrijk voor de internationale solidariteit en stabiliteit en bovendien gunstig voor de Nederlandse economie.
- Het vergroten van de OS-coherentie op nationaal en internationaal niveau is een ander streven van de Nederlandse overheid. Ontwikkelde landen dienen in hun nationale beleid en in de onderhandelde afspraken in internationale organisaties (met name de WTO) voldoende rekening te houden met de belangen van arme landen. Ook over dit onderwerp wordt in 2003 een IBO afgerond.
- Nederland wil haar inbreng bij de OESO optimaliseren. Inzet is het versterken van de rol van de OESO als forum voor discussie, ontwikkeling en verfijning van sociaal-economisch beleid.
- De overheid stimuleert Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) van Nederlandse bedrijven over de grens (zie ook beleidsthema 12). De OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen zijn het normatieve kader voor het gedrag van internationaal investerende bedrijven. De Nederlandse overheid heeft de verplichting om de OESO-richtlijnen bekend te stellen en een Nationaal Contactpunt op te zetten.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 1, Internationale ordening (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein /artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	01.01 Verenigde Naties	52 914	14 006	52 184	13 972	52 305	13 972
	01.02 OESO	4 587	454	4 851	454	5 013	454
	01.03 Bijdragen internationaal recht	4 847	0	7 612	0	16 001	0
	01.04 AIV	566	147	525	119	545	119
	01.05 Overige bijdragen	296	0	280	0	230	0
	01.06 Internationaal Strafhof	1 930	0	35 593	0	6 255	0
Justitie	07.01 Algemeen, Bestuursdepartement/bijdrage WIPO	126	0	156	0	141	0
VROM	11.30.01 Clean development mechanism	4 015	0	8 723	0	20 723	0
VenW	01 Veiligheid goederenvervoer (IMO)	404	0	405	0	406	0
	09 Veilige luchtvaart (ICAO)	1 015	0	1 015	0	1 015	0
	16 Weer, klimaat en seismologie (WMO)	744	28	736	27	736	27
EZ	3.10 Fysieke ruimte (contrib. World Tourist Org.)	205	0	208	0	208	0
	5.20 Multilaterale handels- en investeringssysteem	5 632	0	4 582	0	4 085	0
	4.01 Algemeen (bijdragen aan int. instituten)	143	0	2 140	0	1 050	0
	4.30 Joint Implementation	1 596	0	8 482	0	25 033	0
	10 Bijdragen aan internationale org. (UPU/ITU)	1 979	0	2 118	0	2 118	0
LNV	11.01.03 Internationale contributies/FAO	6 523	3 444	6 523	3 379	6 523	3 379
	01.04 Overige (CoP VI CBD)	1 361	0	0	0	0	0
Totaal		88 883	18 079	136 133	17 951	142 387	17 951

De ramingen voor de aankoop van CO₂ reducties in het buitenland via de instrumenten JI (begroting EZ) en het CDM (begroting VROM) zijn, als gevolg van het principe *payment on delivery*, voor 2003 en 2004 verlaagd ten opzichte van de HGIS-nota 2003. Ondanks het verlagen van de ramingen zullen de uitgaven voor deze instrumenten, als gevolg van het principe van *payment on delivery*, de komende jaren sterk toenemen.

Het budget voor «bijdragen internationaal recht» is in 2003 en 2004 aanzienlijk hoger dan in 2002. Dat heeft te maken met de verbouwing van de gebouwen van de Haagse Academie en het Vredespaleis. Wegens vertraging bij de opbouw van het Internationaal Strafhof is een deel van het budget (12,2 miljoen euro) uit 2002 via de eindejaarsmarge doorgeschoven naar 2003.

4.2 Beleidsthema 2: Vrede, veiligheid en conflictbeheersing

Doelstelling

Het Nederlandse veiligheidsbeleid richt zich op de veiligheid van het Nederlandse en bondgenootschappelijke grondgebied en op de bevordering van de internationale vrede, veiligheid en stabiliteit en de internationale rechtsorde middels instrumenten van conflictpreventie en crisisbeheersing.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Wereldwijde en regionale conflictbeheersing

- Nederland beoogt actieve deelname aan crisisbeheersingsoperaties overeenkomstig het hiervoor vastgestelde ambitieniveau voor de krijgsmacht. Zo moet de krijgsmacht in staat zijn tot de gelijktijdige deelneming aan maximaal drie vredeshandhavende operaties in het lagere deel van het geweldsspectrum met bijdragen van bataljons-

grootte of equivalenten daarvan. Ook de deelneming aan een vredesafdwingende operatie in het hogere deel van het geweldsspectrum behoort tot de mogelijkheden.

- Nationaal en in samenwerking met andere landen wordt gewerkt aan het terugdringen van het internationale terrorisme. Versterkte internationale inspanningen in het kader van de Verenigde Naties, de Europese Unie en de NAVO zijn hier van groot belang. Daarnaast vragen internationale crisisbeheersingsoperaties om een niet aflatende actieve Nederlandse betrokkenheid in (potentieel) instabiele regio's en landen. Nederland zal actief blijven bijdragen aan de internationale coalitie tegen het terrorisme.
- Stabiliteit is een voorwaarde voor ontwikkeling. In 2004 zal een Stabiliteitsfonds worden ingesteld om snel en flexibel ondersteuning te kunnen bieden bij activiteiten op het snijvlak van vrede, veiligheid en ontwikkeling in landen en regio's die dreigen af te glijden naar een gewelddadig conflict of waar zich reeds een conflict voltrokken heeft. Met dit fonds zal het mogelijk zijn de verschillende instrumenten en middelen van Nederlands buitenlands beleid coherenter en meer geïntegreerd in te zetten. Dit betekent dat het Stabiliteitsfonds zal worden gevuld met zowel ODA- als non-ODA-middelen.

Samenwerking in internationaal kader op veiligheidsvlak

- In NAVO kader beoogt Nederland de Trans-Atlantische band te versterken en te werken aan de nieuwe taken van het bondgenootschap en de uitbreiding met zeven landen.
- Nederland blijft zich inzetten voor versterkte activiteiten in het kader van het gemeenschappelijk Europees Veiligheids- en Defensie Beleid (EVDB). Met de start van de EU-politiemissie in Bosnië en de overname van de NAVO-operatie in Macedonië is een meer operationele fase van het EVDB ingegaan.
- Nederland blijft zich inzetten voor versterking van veiligheid en samenwerking in OVSE-kader. Ook na het voorzitterschap van de OVSE zal Nederland onverminderd betrokken blijven bij deze organisatie.

Non-proliferatie en wapenbeheersing

- De proliferatie van massavernietigingswapens kan ernstige gevolgen hebben voor de veiligheid en stabiliteit in de wereld. Nederland zet zich via diverse kanalen in voor de non-proliferatie en vernietiging van massavernietigingswapens.
- De ongecontroleerde verspreiding van grote hoeveelheden goedkoop verkrijgbare, conventionele wapens veroorzaakt in veel landen groot menselijk leed. Landmijnen en ontplofbare oorlogsresten verhinderen de wederopbouw van de economie na afloop van een conflict. Het terugdringen c.q. beheersen van conventionele wapens blijft daarom een belangrijke doelstelling van het veiligheidsbeleid.
- Nederland zal zijn restrictieve beleid ten aanzien van de export van militaire goederen voortzetten. Uitgangspunt voor dit beleid blijft een strikte en transparante toepassing van de toetsingscriteria voor conventionele wapenexport uit de EU Gedragscode Nederland zal zich blijven inspannen voor het bevorderen van een verantwoord en effectief wapenexportbeleid in derde landen.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 2, Vrede, veiligheid en conflictbeheersing (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	02.01 NAVO	4 194	0	4 882	0	6 317	0
	02.02 WEU	878	0	1 281	0	1 281	0
	02.03 OVSE	5 851	0	5 286	0	5 478	0
	02.04 OPCW	1 202	0	1 269	0	1 128	0
	02.05 CTBTO	1 693	0	1 912	0	1 569	0
	02.06 Vredesfondsen	10 195	1 000	10 186	1 000	0	0
	02.07 POBB/VB	4 295	0	3 666	0	5 235	0
	02.08 Subsidies en bijdragen	3 017	0	3 005	0	2 971	0
	02.09 Stabiliteitsfondsen	0	0	0	0	64 200	60 400
Defensie	09 Crisisbeheersingsoperaties (additionele kosten)	128 025	2 000	191 843	3 000	118 956	3 000
	09 Crisisbeheersingsoperaties (VN-contributie)	44 630	0	59 445	0	59 445	0
Totaal		203 980	3 000	282 775	4 000	266 580	63 400

De Nederlandse deelname aan diverse crisisbeheersingsoperaties, waaronder de Stabilisation Force Iraq (SFIR), leidt in 2003 tot hogere uitgaven op het artikel Crisisbeheersingsoperaties. Het per 1 januari 2004 op te richten Stabiliteitsfonds leidt tot een ophoging van het budget van dit beleidsthema. Het Stabiliteitsfonds zal deels worden gefinancierd uit bestaande fondsen; een deel van het Vredesfonds (4,8 miljoen euro – het resterende deel wordt toegevoegd aan POBB/VB), bestaande fondsen voor vredesopbouw, het ontminnings- en het kleine wapensfonds en het DDR-programma voor het Grote Meren gebied. Daarnaast worden extra middelen vrijgemaakt; 13 miljoen euro in 2004, 25 miljoen in 2005 en 50 miljoen vanaf 2006.

Vanwege tegenvallende kosten van de NAVO-nieuwbouw wordt het budget voor 2004 verhoogd. Daarnaast is de contributie voor de NAVO met 0,6 miljoen euro verhoogd.

4.3 Beleidsthema 3: Humanitaire hulp

Doelstelling

De leniging van menselijke noden die voortvloeien uit (chronische) crisissituaties en/of natuurrampen, in principe wereldwijd, maar in het bijzonder in een tiental crisisgebieden in ontwikkelingslanden. Humanitair ontminnen is onderdeel van de hulpverlening.

De belangrijkste uitgangspunten bij verlening van humanitaire hulp zijn: hulp verlenen waar het het meest noodzakelijk is, onpartijdigheid en onafhankelijkheid.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Verbeterde levensomstandigheden van slachtoffers van conflictsituaties en/of natuurrampen, door levering van financiële bijdragen aan internationale organisaties en NGO's.

Nederland verleent humanitaire hulp via derden. De belangrijkste kanalen zijn de VN, het Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC) en NGO's. Richtinggevend voor de Nederlandse inspanningen is het Consolidated Appeal Process (CAP) onder leiding van het Office for the Coordination of

Humanitarian Affairs (OCHA) van de VN. De appeals bevatten onder meer een inschatting van de noden en prioriteiten. Voor concentratielanden en regio's waar «structureel» humanitaire hulp wordt geboden worden conflictbeleidskaders opgesteld. Daarin worden de uitgangspunten voor de keuze van kanalen en activiteiten vastgelegd, alsmede aanknopingspunten voor vredesopbouw.

Verbeterde kwaliteit en effectiviteit van noodhulpverlening, in nauwe samenwerking met internationale organisaties en NGO's. Nederland zet op dit terrein met name in op verbetering van coördinatie.

Effectieve coördinatie redt levens en gaat verspillen van schaarse fondsen tegen. Nederland probeert met een aantal gelijkgezinde donoren vooruitgang te boeken op dit terrein. Omdat niet alle betrokken organisaties en donoren bereid zijn stappen te zetten is dit een langzaam en moeizaam proces.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 3, Humanitaire hulp (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA
BZ	03.01 Noodhulp ontwikkelingslanden	151 731	151 731	126 445	126 445	84 176	84 176
	03.02 Noodhulp niet-DAC landen	4 435	0	4 538	0	4 313	0
	03.03 Ontmijnings- en kleine wapenfonds	15 638	15 638	14 882	14 882	0	0
	03.04 VN-vluchtelingenprogramma's	60 198	60 198	52 698	52 698	52 698	52 698
	03.05 Wereldvoedselprogramma	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227
	03.06 Internationaal Comité Rode Kruis	173	0	172	0	172	0
Totaal		259 402	254 794	225 962	221 252	168 586	164 101

Binnen het geheel van intensiveringen en ombuigingen in de HGIS/ODA is het budget voor ontminning in 2003 en 2004 naar beneden bijgesteld. Het resterende bedrag beschikbaar voor ontminning en het kleine wapensprogramma worden per 2004 overgeheveld naar het Stabiliteitsfonds (beleidsthema 2). Het budget voor noodhulp in ontwikkelingslanden wordt de komende jaren aanzienlijk verlaagd. Dit gaat gepaard met een sterkere concentratie op een beperkt aantal brandhaarden en met een grotere focus op de pure noodhulp.

4.4 Beleidsthema 4: Goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw

Doelstelling

Nederland streeft naar de bevordering van mensenrechten, goed bestuur en vredesopbouw in geselecteerde landen.

Binnen deze doelstelling worden op het gebied van vredesopbouw nieuwe beleidsaccenten gelegd. De Nederlandse bijdrage aan vrede en stabiliteit in met name ontwikkelingslanden zal worden geïntensiveerd door middel van een geïntegreerd beleid en op basis van een regionale benadering (zie ook beleidsthema 2).

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Goed bestuur met name op de terreinen van corruptiebestrijding, democratisering, versterking van lokaal bestuur en hervormingen van de juridische sector in voor Nederland prioritaire landen.

Het Nederlandse beleid ten aanzien van goed bestuur wordt geïntensiveerd. Het richt zich vooral op versterking van de wetgevende macht gericht op democratisering in brede zin en versterking van de uitvoerende macht gericht op hervormingen binnen de publieke sector, beheer van de openbare financiën en ondersteuning van decentralisatieprocessen. Gelet op de vraag vanuit ontwikkelingslanden vereist de versterking van de rechterlijke macht een nieuwe beleidsimpuls. Daarnaast zal corruptiebestrijding als dwarsdoorsnijdend thema meer aandacht krijgen.

Voltooiing van de integratie van mensenrechten in het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid en versterking van regionale activiteiten gericht op verbetering van de implementatie van mensenrechten.

Duurzame ontwikkeling is alleen mogelijk wanneer een «basispakket» aan mensenrechten gegarandeerd is. Vanuit het perspectief van ontwikkelings-samenwerking zijn de bescherming en bevordering van mensenrechten zowel criterium voor, als doelstelling van activiteiten. Nederland streeft ernaar om de in VN-verband ontwikkelde analyse over de relatie tussen mensenrechten en ontwikkeling verder te verfijnen, en te operationaliseren ten behoeve van het OS-beleid.

Vredesopbouw met name door het ondersteunen van vredesdialogen, van hervormingen binnen de veiligheidssector en van wederopbouwprocessen in voor Nederland in dit kader prioritaire landen/regio's.

Bij de ondersteuning van vredesprocessen zal Nederland zich inzetten voor een politiek vergelijk op basis van inclusiviteit. Waar mogelijk worden maatschappelijke organisaties gesteund. In samenwerking met gelijkgezinde partners brengt Nederland het belang van duurzaamheid van demobilisatieprogramma's onder de aandacht van de autoriteiten van de desbetreffende landen.

Ondersteuning van het maatschappelijke transformatieproces, gericht op de door Nederland gewenste vestiging van democratisch geregeerde rechtsstaten in vijftien Midden- en Oost-Europese landen.

In de samenwerking met Midden- en Oost Europa wil Nederland het democratisch bestel, goed bestuur en respect voor de mensenrechten bevorderen en de «civil society» versterken. Het instrument daarvoor is het MATRA-programma. Doel is de bilaterale samenwerking met deze landen te stimuleren en het draagvlak daarvoor in de Nederlandse maatschappij versterken.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 4, Goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA
BZ	04.01 Centraal programma GMV in ontwikkelingslanden	38 788	38 788	27 216	27 216	9 158	9 158
	04.02 Matra/goed bestuur	32 427	0	33 601	0	29 600	0
	04.03 POBB/MR	936	0	908	0	773	0
	04.04 Gemeente Initiatieven	2 769	2 769	2 496	2 496	2 496	2 496
Totaal		74 920	41 557	64 221	29 712	42 027	11 654

Het budget voor goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw zal worden verlaagd. Ten opzichte van 2003 zal er 18 miljoen euro minder beschikbaar zijn voor het centrale GMV-budget. De middelen voor programma's gericht op vredesopbouw (10 miljoen euro) zullen met ingang van 2004 worden overgeheveld naar het Stabiliteitsfonds. In verband met de voorgenomen intensivering op het vlak van goed bestuur zullen de komende jaren meer activiteiten ten behoeve van goed bestuur worden ontplooid in de landenprogramma's (deze middelen vallen onder beleidsthema 6).

4.5 Beleidsthema 5: Europese samenwerking

Doelstelling

De Europese Unie stelt zich tot doel de economische en sociale vooruitgang te bevorderen, haar identiteit op internationaal vlak te bevestigen, de rechten en belangen van de onderdanen te beschermen, een ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid te handhaven en verder te ontwikkelen en de Europese regelgeving te handhaven en verder te ontwikkelen teneinde de doeltreffendheid van de mechanismen en instellingen van de Gemeenschap te verzekeren. De Raad van Europa wil de mensenrechten, de pluriforme democratie en gerechtigheid bevorderen alsmede de culturele identiteit en diversiteit van Europa. Bovendien wil de Raad van Europa bijdragen aan de democratische stabiliteit in Europa.

De regering streeft ernaar binnen deze kaders de belangen van Nederland en Nederlanders te bevorderen.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

De bilaterale betrekkingen in Europa staan in functie van de doelstellingen zoals geformuleerd in onder andere de beleidsthema's 1, 2, 13, 14 en 15. De geoperationaliseerde doelstellingen met betrekking tot Europese samenwerking laten zich samenvatten onder 6 onderwerpen.

De Europese Unie slagvaardiger maken

- Nederland zal zich in de Inter Gouvernemente Conference inzetten voor een verdrag dat een Unie van 25 of meer lidstaten slagvaardig houdt. Naast slagvaardig dient de Unie echter ook transparant en democratisch te zijn. Er moet sprake zijn van een evenwicht tussen de Instellingen en tussen de Lidstaten, waarbij het principe van de gelijkwaardigheid van lidstaten voldoende weerspiegeling vindt.

Tenslotte dient het nieuwe verdrag een Unie op te leveren waarin Nederland optimaal voor zijn belangen kan opkomen.

- Nederland zal sterke coalities aangaan voor een slagvaardige EU. In een uitgebreide en hervormde Unie zal meer kunnen worden bereikt door in te zetten op structurele en op specifieke onderwerpen gerichte samenwerking met andere lidstaten.
- Nederland streeft naar goed nabuurschap. Aan de betrekkingen met de buurlanden België en Duitsland zit een speciale dimensie wegens geografische omstandigheden en de federale staatsstructuur in beide landen.

Integratie vervolmaken

- Nederland wil de EU veiliger en rechtvaardiger maken. De EU moet een veilige ruimte zijn, met garanties voor de bewegingsvrijheid en toegang tot het recht voor alle burgers. Op basis van gemeenschappelijke beginselen moet de Europese Unie garanties bieden aan hen die door omstandigheden worden gedwongen op legitieme gronden bescherming te zoeken. Hiertoe moet het streven naar een gemeenschappelijk asiel- en migratiebeleid met kracht worden doorgezet. Nederland zet zich in om Europese asiel- en immigratiewetgeving binnen de overeengekomen termijnen te realiseren. Daarnaast richt Nederland zich op een effectieve aanpak van grensoverschrijdende misdaad, op bevordering van de samenwerking tussen nationale en internationale diensten (Europol, Eurojust) en op harmonisatie van wetgeving.
- Het verder brengen van de totstandkoming van de duurzame kennis-economie. In maart 2000 heeft de Europese Raad van Lissabon besloten in 2010: «... de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie ter wereld te worden die in staat is tot duurzame economische groei met meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang.»
- Een behoedzame ontwikkeling van de Europese begroting bevorderen. In 2004 zullen de onderhandelingen beginnen over een nieuw meerjaren begrotingskader voor de Europese Unie vanaf 2007. Nederland wil dat er voldoende middelen beschikbaar zijn om de belangrijkste EU beleidsprioriteiten te financieren, maar streeft tegelijk naar een stringent begrotingskader.
- Vergroten van het groei- en concurrentievermogen in de EU. Er zal meer werk gemaakt worden van de uitvoering van de Lissabonstrategie. Onder andere is een goede coördinatie van het op economische hervormingen gerichte economisch beleid nodig. Daarnaast zullen eerlijke concurrentieverhoudingen gecreëerd worden door middel van het goed naleven van de staatssteunregels van de EU.

Bewerkstelligen van een zorgvuldige uitbreiding.

- Nederland is voorstander van een zorgvuldig verloop van het uitbreidingsproces. Dit geldt voor de toetreding van 10 kandidaten in 2004, het vervolg van het onderhandelingsproces met Bulgarije en Roemenië en de behandeling van de kandidatuur van Turkije. De door Nederland gewenste uitbreiding wordt door Nederland bilateraal ondersteund via onder andere het Matra-pre-accessieprogramma, dat gericht is op institutionele versterking van overheidsorganisaties in de kandidaat-lidstaten.
- Op de partijen in het Cyprus conflict wordt via bilaterale en multilaterale kanalen druk uitgeoefend om tot een oplossing te komen.

- Tal van internationale vraagstukken waarmee Europese samenlevingen worden geconfronteerd kunnen niet meer louter op nationaal niveau worden opgelost. Een coherent en slagvaardig extern beleid van de Unie is daarom noodzakelijk om in te spelen op de uitdagingen van globalisering en internationale interdependentie.
- Nederland streeft naar verbeterde relaties van de Europese Unie met derde landen en regio's. Een solide en productieve transatlantische relatie is essentieel voor de internationale orde. De relaties met de Westelijke Balkan staan vooral in het teken van verdere verdieping van het Stabilisatie- en Associatieproces. De regering geeft verder vorm aan de EU-relaties met de landen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten door haar inbreng in het Barcelona Proces, het MEDA-programma¹ en de onderhandelingen en implementatie van EU-akkoorden met de landen in deze regio. De relatie van de EU met Azië wordt gekenmerkt door betrekkingen met zowel regionale Aziatische fora als met individuele Aziatische landen. De relatie van de uitgebreide EU met haar buurlanden in het oosten vormt een belangrijke pijler in haar buitenlands beleid. Stabiele en intensieve samenwerking tussen de EU en haar burens op basis van gedeelde waarden is in aller belang. De samenwerking tussen de EU en de ACS-landen² wordt vormgegeven op basis van de ACS-EG Partnerschaps-overeenkomst («het verdrag van Cotonou»), de opvolger van de verdragen van Lomé. De EU-LAC³ top in Madrid (mei 2002) heeft de samenwerking tussen de EU en de LAC-landen verder vormgegeven. In de betrekkingen tussen de beide regio's heeft concrete uitwerking van deze samenwerking prioriteit.
- Wat betreft het EU – ontwikkelingsbeleid zijn naast de beleidsverklaring van 2000 waarin de prioritaire beleidsterreinen van de Commissie zijn vastgelegd, de afspraken voortkomend uit internationale conferenties (onder meer *Financing for Development* en de *World Summit on Sustainable Development*) leidend. In het streven naar verbetering van de effectiviteit van het ontwikkelingsbeleid speelt de voortgaande reorganisatie van de Commissie een cruciale rol. Nederland wil verder een bijdrage leveren aan het ondersteunen van de nieuwe EU-partners op het vlak van ontwikkelingssamenwerking. Met Polen, Slovenië, Tsjechië en Slowakije zijn daartoe de eerste stappen gezet.

Versterken van publieke kennis en betrokkenheid

- In het Hoofdlijnen Akkoord is opgenomen dat het Nederlandse EU-voorzitterschap een goede gelegenheid biedt om de Nederlandse bevolking beter te betrekken bij de Europese Unie. Tegen deze achtergrond is een plan opgesteld voor systematische, rijksbrede communicatie rondom de Europese samenwerking in Unie-verband. Het doel hiervan is te komen tot een effectieve geïntegreerde EU-communicatie met een sterke centrale boodschap die door consequent gebruik zal leiden tot coherente en herkenbare communicatie-uitingen.
- Het rijksbrede EU-communicatiebeleid is gericht op het creëren van een breed draagvlak voor de samenwerking van Nederland met andere Europese landen in EU-kader.

¹ MEDA-programma: Euro-Mediterraan Partnerschap.

² ACS-landen: Landen in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan.

³ LAC-landen: Latijns Amerikaanse landen en het Caribisch gebied.

Stelsel normen en waarden van de Raad van Europa gehandhaafd en uitgebreid.

- Nederland streeft naar het handhaven en zelfs uitbreiden van het stelsel van normen en waarden van de Raad van Europa. Verbetering van de effectiviteit van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is noodzakelijk. Daartoe moeten besluiten die werden genomen tijdens de ministeriële bijeenkomst van mei 2003 worden uitgevoerd. Die besluiten gaan ook over verbetering van het toezicht door het Comité van Ministers op de naleving van uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Ook wil Nederland de ten uitvoerlegging van de mensenrechtennormen binnen de Raad van Europa verbeteren.

Om de genoemde geoperationaliseerde doelstellingen te behalen richt Nederland zich op een drietal concrete zaken.

- Het optimaliseren van de coördinatiemethodiek, zowel nationaal als in Europees kader (bilateraal en multilateraal).
- De doorwerking van Europees recht bij de beleidsvoorbereiding op de departementen moet beter bekend worden en er moet een grotere bekendheid komen met de Europeesrechtelijke dimensie van de werkzaamheden van de Haagse ministeries.
- Nederlandse voorzitterschappen van de EU en de Raad van Europa: het voltooien en verder brengen van de lopende agenda en het verkrijgen van voldoende aandacht voor de specifieke accenten die Nederland tijdens zijn voorzitterschappen zal zetten.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 5, Europese integratie (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA
BZ	05.05 Matra/pre-accessie	12 933	0	15 585	0	16 700	0
	05.06 Raad van Europa	7 412	0	7 782	0	7 782	0
	05.07 Europese bewustwording	751	0	2 072	0	934	0
	05.08 Benelux	0	0	0	0	3 083	0
Justitie	03 Preventie en Rechtshandhaving/Europol	8 056	0	8 402	0	7 941	0
	07 Bestuursdepartement/Eurojust			2 940	0		
EZ	5.10 Europese interne markt (Benelux)	2 801	0	3 083	0	0	0
Totaal		31 953	0	39 864	0	36 440	0

De middelen voor Europese integratie staan op de begrotingen van Buitenlandse Zaken, Justitie en Economische Zaken. De afdrachten aan de Europese Unie staan op de begroting van Buitenlandse Zaken, maar behoren niet tot de HGIS en zijn daarom niet in de tabel opgenomen. Met ingang van 2004 is de coördinatie met betrekking tot de Benelux overgeheveld van het Ministerie van Economische Zaken naar Buitenlandse Zaken. Op artikel 5.8 wordt de jaarlijkse contributie aan de Benelux verantwoord. In het kader van de voorzitterschappen en de verkiezingen van het Europees Parlement is het budget voor Europese bewustwording in 2003 en 2004 verhoogd. Het Matra-preaccessie programma valt onder de taakstelling voor HGIS/non-ODA programma-uitgaven. De voor dit programma gereserveerde middelen stijgen in 2003 en 2004 ten opzichte

van 2002, maar minder dan oorspronkelijk geraamd als gevolg van bovengenoemde taakstelling.

4.6 Beleidsthema 6: Bilaterale ontwikkelingssamenwerking

Doelstelling

Het bilaterale hulpprogramma beoogt bij te dragen aan duurzame armoedebestrijding.

Om armoede duurzaam te bestrijden concentreert Nederland zich op vijf thema's: onderwijs, milieu en water en HIV/AIDS bestrijding en reproductieve gezondheid. In de Nederlandse strategie ter bestrijding van armoede wordt ingezet op vijf beleidsaccenten: geïntegreerd beleid, coherentie, duurzame ontwikkeling, de rol van het bedrijfsleven en regionale benadering. Een noodzakelijke voorwaarde voor ontwikkeling zijn kwaliteit van bestuur en instituties. De bilaterale programma's zijn geconcentreerd op landen waarmee een structurele samenwerkingsrelatie bestaat. Bestaande landenlijsten worden samengevoegd tot één lijst met 36 partnerlanden, waarmee bilateraal langjarig samengewerkt wordt. Daarnaast richten de bilaterale programma's zich op 3 regio's (Grote Meren, Hoorn van Afrika en Balkan) met de aandachtsgebieden conflictbeheersing, veiligheidsopbouw en vredesbemiddeling.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Ondersteuning van de ontwikkeling en implementatie van meer effectieve nationale armoedestrategieën door middel van bilaterale hulpprogramma's in een beperkt aantal partnerlanden.

In de landen waarmee een structurele samenwerkingsrelatie bestaat wordt het bilaterale hulpprogramma zodanig opgezet dat de ontvangende landen uiteindelijk verantwoordelijkheid kunnen en zullen nemen voor effectieve armoedebestrijding. In de praktijk wordt de hulp in toenemende mate in het kader geplaatst van nationale armoedestrategieën (Poverty Reduction Strategies, PRSs) en de daaraan gerelateerde sectorale benadering (Sector-Wide Approaches, SWAs). De Millennium Development Goals zijn een belangrijk referentiepunt voor de op eigen prioriteiten gebaseerde PRSs van de ontwikkelingslanden. Door middel van de ondersteuning van deze PRSs en de daarvan afgeleide sectorstrategieën draagt Nederland dus bij aan de realisatie van de MDGs.

Belangrijke onderdelen van deze doelstelling zijn;

- de integratie van dwarsdoorsnijdende thema's in de bilaterale hulpprogramma's (ecologische duurzaamheid, gender, institutionele ontwikkeling en capaciteitsopbouw, cultuur en ontwikkeling)
- de integratie van specifieke sectorale thema's in de bilaterale hulpprogramma's (economische ontwikkeling en bevordering van lokaal ondernemerschap, basic education, HIV/Aids)
- de verhoging van de effectiviteit van de samenwerking aan donorzijde (donorhervorming en harmonisatie, versterking van de eigen capaciteit van ontwikkelingslanden door toename van zogenaamde «on-budget» financieringsvormen, aandacht voor resultaatbereiking).

Bevordering van coherentie door inzetten van het hele palet van instrumenten van buitenlandbeleid voor een kwalitatief betere en dus meer effectieve bijdrage aan duurzame armoedebestrijding.

- Bevordering van goed bestuur en respect voor mensenrechten, alsmede versterking van capaciteit en instituties, zijn in alle partnerlanden leidraad.
- De strijd tegen corruptie en verbetering van het ondernemersklimaat wordt een meer integraal onderdeel van de bilaterale samenwerking.
- Doel van de samenwerking in partnerlanden is ook om de milieusector in deze landen te versterken en ecologische duurzaamheid in de economische en sociale sectoren te integreren. Er worden sectorale programma's opgezet op het gebied van bossen, duurzame landbouw, integraal waterbeheer of energie. De integratie van ecologische duurzaamheid in andere sectoren gebeurt middels het versterken van instituties, capaciteit, wetgeving en bestuur.

Ondersteuning van conflictbeheersing en stabiliteit in drie regio's.

Vrede en stabiliteit zijn noodzakelijke voorwaarden voor een effectief beleid gericht op duurzame armoedebestrijding. Nederland wil op basis van een coherent en gecoördineerd beleid een bijdrage leveren aan de bevordering van vrede en stabiliteit door middel van een regionale aanpak in 3 regio's. Aan de hand van een analyse per regio zullen de aan Nederland ter beschikking staande beleidsinstrumenten worden ingezet. De inspanningen van Nederland zullen zich meer gaan richten op conflictpreventie en beheersing, wederopbouw en bevordering van stabiliteit. Daarbij wordt een grotere betrokkenheid van vrouwen nagestreefd bij conflictoplossing en wederopbouw, evenals een grotere ondersteuning aan vrouwen die getroffen worden door conflicten. Hierbij staan twee regio's centraal:

- *Hoorn van Afrika*. Sinds de wapenstilstand in 2000 tussen Ethiopië en Eritrea heeft Nederland een beleid gevoerd om beide landen te helpen in een terugkeer naar vreedzaam nabuurschap. Nederland oefent continue druk uit op Eritrea en Ethiopië om de bevindingen van de grenscommissie op te volgen. Het herstel van de bilaterale relatie met Eritrea is gekoppeld aan voortgang in het vredesproces en interne politieke hervormingen. In Soedan wordt een actieve bijdrage geleverd aan wederopbouw en ontwikkeling na de totstandkoming van een vredesakkoord.
- *Het Grote Meren gebied*. Nederland wil een bijdrage leveren aan de bevordering van stabiliteit, vrede en ontwikkeling in het Grote Meren gebied. Er dient een oplossing gezocht te worden voor de problemen in het grensgebied tussen de vier landen in deze regio. Samenwerking met andere landen, met name in EU verband, en multilaterale organisaties is het uitgangspunt.

De derde regio betreft de landen van de Westelijke Balkan. Zij moeten zich de komende tien jaar verder aansluiten bij Europa. Nederland zal in deze regio aansluiten bij de programma's van grotere donoren en de Europese Unie.

- *Balkan*. De fragiele stabiliteit op de Westelijke Balkan wordt nog steeds bedreigd door sluimerende etnisch getinte conflicten, economische achterstand en georganiseerde misdaad/corruptie. Via gerichte ondersteuning van het transitieproces kan de Nederlandse OS-inspanning een bijdrage leveren aan conflictbeheersing en duurzame stabiliteit in de regio. Die inspanning gaat uit van het besef

dat een geïntegreerde inzet van instrumenten van beleid het meeste effect sorteert. De Nederlandse inspanningen in EU-kader en de beïnvloeding van de Europese beleidslijnen betreffende de Westelijke Balkan maken deel uit van deze geïntegreerde aanpak (zie beleidsthema 5).

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 6, Bilaterale ontwikkelingssamenwerking (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/ omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA
BZ	06.01 Landenspecifieke sectorale samenwerking	771 806	771 806	631 685	631 685	549 207	549 207
	06.02 Thematische samenwerking	81 722	81 722	72 256	72 256	68 993	68 993
	06.03 Macro-georiënteerde programmahulp	242 919	242 919	161 268	161 268	64 716	64 716
	06.04 Deskundigenprogramma	14 218	14 218	8 795	8 795	5 973	5 973
	06.05 Garanties Internationale Samenwerking	11 356	0	15 661	0	15 656	0
	06.06 Rentesubsidies en apparaatskosten NIO	56 257	3 296	60 012	1 977	57 743	1 977
	06.08 Macro-steun niet-DAC landen	7 988	0	8 000	0	8 117	0
	Toerek. EKI-kwijtschelding	285 285	285 285	539 596	539 596	506 596	506 596
Totaal		1 471 551	1 399 246	1 497 273	1 415 577	1 277 001	1 197 462

De dalende trend in de uitgaven voor landenspecifieke sectorale samenwerking wordt verklaard door de concentratie op landen en sectoren als uitvloeisel van de notitie «Aan elkaar verplicht» en door de korting op de bilaterale landenbudgetten als gevolg van de lagere economische groei. Overigens zullen de uitgaven in latere jaren (na 2005) weer stijgen doordat een groot deel van de intensiveringen op de prioritaire thema's binnen de ODA wordt vormgegeven via het bilaterale landenbeleid. De budgetten voor thematische samenwerking laten eenzelfde beeld zien.

In verband met de noodzakelijke ombuigingen binnen de HGIS/ODA om de lagere economische groei en de maatregel uit het Hoofdlijnen Akkoord op te vangen zijn de budgetten voor macro-georiënteerde programmahulp sterk verlaagd. De uitgaven op dit onderdeel kunnen vanaf 2004 nog oplopen door de keuzes die in overleg met partnerlanden worden gemaakt voor de invulling van de programma's en hulpmodaliteiten. De toerekening voor EKI-kwijtschelding gaat vanaf 2003 fors omhoog in verband met de maatregel uit het Hoofdlijnen Akkoord.

4.7 Beleidsthema 7: Fondsen en programma's van de Europese Unie

Doelstelling

Nederland draagt via de EU bij aan duurzame armoedebestrijding en aan duurzame integratie van hulpontvangende landen in de wereldeconomie, alsmede aan het bevorderen van rechtsstaat en democratie.

De heterogeniteit van de EU-programma's en fondsen betekent dat er in de verschillende landen en regio's verschillende accenten worden gelegd. De samenwerking met de ACS-landen (landen in Afrika, het Caraïbisch gebied en de Stille Oceaan) is vooral gericht op duurzame armoedebestrijding, terwijl er in de samenwerking met de ALA, MEDA, TACIS en CARDS-landen¹ meer ruimte is voor differentiatie (bijvoorbeeld gericht op institutionele ontwikkeling, natuur en milieu, transport).

¹ Met ALA wordt bedoeld op Azië en Latijns-Amerika, MEDA omvat het Mediterrane gebied, het TACIS-programma is bedoeld voor de landen van de voormalige Sovjet-Unie, en CARDS is het programma voor de Westelijke Balkan.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstelling

Een kwalitatief hoogwaardig EU-beleid, gericht op duurzame armoedebestrijding, integratie van hulpontvangende landen in de wereldeconomie en het bevorderen van rechtsstaat en democratie.

Nederland probeert te bereiken dat beheerscomités van de fondsen zich meer gaan richten op het evalueren en eventueel aanpassen van beleidsstrategieën en op de impact die het gevoerde beleid heeft (macro-niveau), dan op het goedkeuren van projecten (micro-niveau). De Country Strategy Papers (CSP's) die dienen als basis voor de hulp moeten beter aansluiten bij de bestaande PRSP's van de betrokken landen. Daarnaast moet de EU zich meer richten op budgetsteun aan landen met goed beleid en goed bestuur en op samenwerking met andere donoren.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 7, EU-fondsen (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	07.01 Europees Ontwikkelingsfonds	81 554	81 554	85 071	85 071	90 071	90 071
	Toerek. EU-begroting	347 731	213 311	328 065	205 193	333 369	209 297
Totaal		429 285	294 865	413 136	290 264	423 440	299 368

De raming van de bijdrage aan het Europees Ontwikkelings Fonds (EOF) wordt vastgesteld aan de hand van de verwachte afroepen van de Commissie en ervaringscijfers uit het verleden. Rekening houdend met de realisatie in 2002 is het artikel voor 2003 verlaagd met een bedrag van 15 miljoen euro ten opzichte van de stand ontwerp-begroting die was vastgesteld op 100 miljoen euro. De nieuwe reservering voor 2004 bedraagt 90 miljoen euro in plaats van 115 miljoen.

4.8 Beleidsthema 8: De rol van de Verenigde Naties bij armoedebestrijding

Doelstelling

Via de Programma's en Fondsen van de Verenigde Naties en de Gespecialiseerde VN-organisaties draagt Nederland bij aan de hoofddoelstelling van ontwikkelingssamenwerking, de duurzame bestrijding van armoede. De activiteiten die gefinancierd worden (lieft samen met andere donoren) dienen binnen het mandaat van de desbetreffende VN-organisatie te vallen en aan te sluiten bij de Nederlandse beleidsprioriteiten.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstelling

VN-organisaties een adequate en effectieve bijdrage laten leveren aan de realisatie van de MDG's, vooral gericht op armoedebestrijding volgens de vijf armoededimensies (die geaccordeerd zijn in OESO-verband) en aansluitend op nationale armoede-strategieën en zoveel mogelijk in samenwerking met andere instellingen.

Voor het realiseren van deze twee geoperationaliseerde doelstellingen worden vijf instrumenten ingezet.

- Beleidsbeïnvloeding van VN-organisaties: door deelname aan beheersraden en diverse vormen van beleidsoverleg, reguliere contacten met staf van VN-organisaties en gerichte interventies en gesprekken worden Nederlandse prioriteiten naar voren gebracht.
- Strategische detacheringen en financiering van multilaterale assistent-deskundigen uit Nederland en uit ontwikkelingslanden.
- Gerichte financiering van VN-organisaties relateren aan effectiviteit, meerwaarde voor Nederland en voortgang op betrokkenheid bij armoedebestrijding en het realiseren van de MDGs, aansluiting op nationale armoedestrategieën en de praktijk van samenwerking en harmonisatie met derden.
- Monitoring van de prestaties van IFI's (zie beleidsthema 9) en VN-organisaties door middel van het Beoordelingskader Multilaterale Instellingen.
- Bevordering van de samenwerking tussen de VN-organisaties onderling om efficiency en effectiviteit van de VN te vergroten. Hier zij ook verwezen naar het IBO naar Coherentie en effectiviteit van ontwikkelingssamenwerking.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 8, VN-instellingen (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/ omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	o8.01 UNDP	95 025	95 025	85 500	85 500	68 114	68 114
	o8.02 UNICEF	46 937	46 937	41 500	41 500	28 130	28 130
	o8.03 UNFPA	60 538	60 538	61 038	61 038	48 538	48 538
	o8.04 UNIFEM/INSTRAW	3 789	3 789	2 789	2 789	0	0
	o8.05 UNAIDS	17 924	17 924	35 848	35 848	17 924	17 924
	o8.06 UNCDF	7 261	7 261	7 360	7 360	4 100	4 100
	o8.07 UNEP	7 392	6 532	7 292	6 432	11 592	10 732
	o8.08 GEF/Montreal Protocol	19 228	14 421	8 889	6 666	25 593	19 194
	o8.09 Verwoestijningsverdrag	225	225	241	241	259	259
	o8.10 IFAD	10 738	10 738	10 486	10 486	6 733	6 733
	o8.11 Gemeenschappelijk grondstoffenfonds	451	451	1 300	1 300	1 314	1 300
	o8.12 Speciale multilaterale activiteiten VN	79 225	79 225	85 628	85 628	62 691	62 691
	o8.13 Multilateraal deskundigenprogramma	23 642	23 642	26 775	26 775	30 575	30 575
LNV	11.01.03 Internationale contributies/UNEP	243	243	243	243	243	243
Totaal		372 618	366 951	374 889	371 806	305 806	298 533

Het totale budget voor VN-instellingen zal in 2004 ruim 70 miljoen euro lager uitvallen dan in 2003. Naar aanleiding van de accenten zoals genoemd in de notitie «Aan elkaar verplicht» en in het breder kader van bezuinigingen zal de Nederlandse bijdrage aan VN-instellingen worden geconcentreerd. De Nederlandse bijdrage zal zich richten op die instellingen die effectief werken en aansluiten op de Nederlandse prioritaire thema's. In overleg met de betreffende organisaties wordt verder een deel van de betalingen aan UNDP (10 miljoen euro) en UNICEF (5 miljoen euro) in 2004 uitgesteld naar 2005. De bijdrage aan UNIFEM zal worden beëindigd in 2004. Of de verhoging van de bijdrage aan UNAIDS (amendement Terpstra c.s.) met 18 miljoen euro daadwerkelijk doorgang zal vinden zal eind 2003 worden gezien. De betaling voor GEF wordt van 2003 naar latere jaren doorgeschoven. De Nederlandse bijdrage aan IFAD wordt over meerdere jaren uitgesmeerd, waardoor de ramingen jaarlijks met 6,6 miljoen verlaagd worden. De ramingen voor Partnershipprogramma's onder het onderdeel «Speciale multilaterale activiteiten VN»

worden in het kader van de stroomlijning en concentratie verlaagd vanaf 2004.

4.9 Beleidsthema 9: De rol van internationale financiële instellingen bij armoedebestrijding en het bevorderen van macro-economische stabiliteit en financieel-economische ontwikkeling

Doelstelling

Nederland draagt (ook) via de Internationale Financiële Instellingen (IFI's) bij aan macro-economische stabiliteit in minder ontwikkelde landen en aan de hoofddoelstelling van ontwikkelingssamenwerking: de duurzame bestrijding van armoede. De prioriteiten van het Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsbeleid en de armoedebestrijdingsdoelstelling van de IFI's komen in grote mate overeen. Nederlandse richt zich daarom de komende jaren (lieft samen met andere donoren) op een verdere verhoging van de effectiviteit en efficiëntie van de IFI's.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Het bevorderen van financieel-economische ontwikkeling en versterking van de financiële en economische structuren in minder ontwikkelde landen en transitielanden (m.n. midden-inkomenslanden), via de IFI's.

Inzet van Nederland is dat de banken voldoende middelen hebben om de doelstellingen die Nederland onderschrijft te kunnen verwezenlijken. In de midden-inkomenslanden kunnen de multilaterale ontwikkelingsbanken door structuurversterking een goede bijdrage leveren aan het voorkomen van financiële crises. Nederland blijft die hernieuwde focus van de banken ondersteunen. Belangrijk aandachtspunt hierbij is het behoud van de financiële soliditeit van deze instellingen, mede om te voorkomen dat het Nederlands garantiekapitaal wordt ingeroepen. Aangezien ook veel minder ontwikkelde landen kampen met onevenwichtigheden op de betalingsbalans, is de betrokkenheid van het IMF in de Nederlandse optiek gerechtvaardigd en gewenst.

IFI's een adequate en effectieve bijdrage laten leveren aan de realisatie van de MDG's; vooral gericht op armoedebestrijding volgens de vijf armoededimensies (die geaccordeerd zijn in OESO-verband), aansluitend op nationale armoedestrategieën en zoveel mogelijk in samenwerking met andere instellingen.

Voor het realiseren van deze doelstelling worden vier instrumenten ingezet. Hierbij is het belangrijkste instrument de beleidsbeïnvloeding van IFI's, onder andere door interventies in de Raden van Bewindvoerders, inbreng tijdens beleidsoverleg, middelenaanvullingen en jaarvergaderingen en overleg met staf van de IFI's.

Daarnaast worden de volgende drie instrumenten ingezet:

- Strategische detacheringen bij de Wereldbank geven extra mogelijkheden voor beïnvloeding en terugkoppeling van ideeën naar het bilaterale OS-beleid van Nederland (alleen voor de laatste twee doelstellingen).
- Gerichte financiering van zachte fondsen en partnership programma's

gericht op armoedebestrijding en het behalen van MDG's (alleen voor de laatste twee doelstellingen).

- Monitoring van de prestaties van IFI's en VN-organisaties (beleidsthema 8) onder meer via het Beoordelingskader Multilaterale Instellingen.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 9, Internationale Financiële Instellingen (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	09.01 Partnership Programma's Wereldbankgroep	77 399	77 399	75 271	75 271	67 756	67 756
	09.02 IMF/PRGF	10 211	10 211	10 210	10 210	10 210	10 210
	09.03 Speciale multilaterale activiteiten IFI's	4 763	4 763	5 534	5 534	3 043	3 043
Financiën	04.20 Mult. Ontw. Banken en Fondsen	153 256	145 088	88 154	81 179	202 979	196 003
Totaal		245 629	237 461	179 169	172 194	283 988	277 012

De grote fluctuaties in de budgetreeks van 2002 – 2004 voor de Internationale Financiële Instellingen houden verband met enkele kasschuiven en intensiveringen van een aantal grote programma's waar de Wereldbank penningmeester is (o.a. Global Fund to Fight Aids, TBC and Malaria en het Education for All). Het budget van 25 miljoen euro voor het demobilisatie-, ontwapenings- en reïntegratieprogramma (DDR) in de Grote Meren regio is van 2002 naar 2005 doorgeschoven en wordt onder het Stabiliteitsfonds (beleidsthema 2) gebracht. De Nederlandse bijdrage aan het zachte leningen loket van de Wereldbank (IDA) voor 2003 is doorgeschoven naar 2006.

4.10 Beleidsthema 10: Samenwerking met maatschappelijke organisaties

Doelstelling

De versterking van het «maatschappelijk middenveld» (civil society) in ontwikkelingslanden, via autonome Nederlandse of internationale maatschappelijke organisaties als schakel in het proces van duurzame armoedebestrijding.

Duurzame armoedebestrijding en de ontwikkeling van een civil society zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Duurzame armoedebestrijding is alleen mogelijk als er sprake is van goed of op zijn minst redelijk bestuur. Een goed georganiseerde civil society speelt een cruciale rol in het bevorderen daarvan. In landen zonder redelijk bestuur is de ondersteuning van civil society door westerse niet-gouvernementele organisaties (NGO's) vaak de enige weg waarlangs aan verbetering van dat bestuur gewerkt kan worden. Organisaties zoals politieke partijen, belangengroeperingen, vakbonden en andere civil society organisaties (CSO's) maken participatie van de bevolking bij beleidsvorming en -uitvoering mogelijk.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Nederlandse en internationale maatschappelijke organisaties een effectieve en adequate bijdrage laten leveren aan duurzame armoedebestrijding.

Nederland ondersteunt organisaties die werken via strategieën als directe armoedebestrijding, maatschappijopbouw en beleidsbeïnvloeding, organisaties op het gebied van technische assistentie die capaciteitsopbouw ten doel hebben en organisaties die werken op het terrein van onderzoek en communicatie.

Verhoogde kwaliteit van maatschappelijke organisaties

Het realiseren van deze doelstelling kent een aantal facetten;

- resultaatgericht plannen en verantwoorden,
- gerichte financiering,
- versterkte complementariteit tussen het civilaterale kanaal en het bilaterale en multilaterale kanaal op landen niveau,
- versterkte inhoudelijke beleidsdialoog met de maatschappelijke organisaties,
- versterkte vraagsturing in ontwikkelingsgericht onderzoek,
- aangescherpt beleid van het communicatieprogramma.

Ondersteuning en versterking van het maatschappelijk draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking.

Een belangrijk aspect van de lokale inspanningen op het terrein van ontwikkelingssamenwerking is het bevorderen van mondiale bewustwording en het bevorderen van een draagvlak in de Nederlandse samenleving.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 10, Samenwerking met maatschappelijke organisaties (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA
BZ	10.01 Medefinanciering particuliere organisaties	394 434	394 434	444 246	444 246	450 839	450 839
	10.02 SNV	79 131	79 131	80 277	80 277	85 147	85 147
	10.03 Kleine Plaatselijke activiteiten	4 538	4 084	6 750	6 296	6 750	6 296
	10.04 Speciale activiteiten	100 426	100 426	156 089	156 089	149 094	149 094
	10.05 Voorlichting op het terrein van OS	14 730	14 730	19 960	19 960	22 106	22 106
	10.06 Communicatieprogramma	8 650	8 650	8 287	8 287	5 638	5 638
	10.07 Onderzoekprogramma	25 307	25 307	24 572	24 572	25 572	25 572
OCW	16.01 Onderzoek en wetenschappen: WOTRO	454	454	454	454	454	454
Totaal		627 670	627 216	740 635	740 181	745 600	745 146

Het budget voor het Medefinancieringsprogramma is verhoogd door de verhoogde koppeling van het MFO-budget aan het ODA-budget conform de aanbevelingen van de Commissie La Rive-Box. Het budget voor Speciale activiteiten is verhoogd door toekenning van meer subsidies in het kader van het Thematisch Medefinancierings Programma (communicatie, cultuur en ontwikkeling, milieu en sociale ontwikkeling).

4.11 Beleidsthema 11: Internationaal onderwijs

Doelstelling

Het Nederlandse internationaal onderwijsbeleid is gericht op duurzame capaciteitsopbouw en kennisontwikkeling ten behoeve van armoedebestrijding. De vraag uit ontwikkelingslanden is daarbij richtinggevend. Het gaat vooral om versterking van hoger onderwijs en scholing van professioneel middenkader in ontwikkelingslanden¹.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Institutioneel versterkt tertiair onderwijs en trainingscapaciteit in ontwikkelingslanden en de vermindering van kwantitatieve en kwalitatieve tekorten aan geschoold middenkader in ontwikkelingslanden.

Instrumenten om deze doelstelling te realiseren zijn:

- het Netherlands Programme for institutional strengthening of post-secondary education and Training Capacity (NPT),
- de Netherlands Fellowship Programmes (NFP) voor beursverlening,
- het programma Samenwerking Internationale Instituten (SII).

Kennisontwikkeling en kennisuitwisseling

Het instrument om deze doelstelling te realiseren is de subsidie aan het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT).

Bevordering van mobiliteit en internationale samenwerking

Mobiliteit en internationale samenwerking worden tevens bevorderd via onder meer het Huygensprogramma. Met beurzen via dit programma kunnen buitenlandse studenten profiteren van de kennis die in Nederland aanwezig is. Tegelijkertijd worden door hun aanwezigheid de bilaterale banden tussen hun land en Nederland aangehaald en wordt bijgedragen aan de internationale positionering van het Nederlandse onderwijs.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 11, Samenwerking op het terrein van internationaal onderwijs (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	11.01 Internationaal onderwijsprogramma	86 548	83 952	84 024	81 428	84 467	81 871
OCW	06.02 HBO: beurzenprogramma	545	0	545	0	445	0
	07.01/02 Wetenschappelijk onderwijs	49 564	48 753	49 401	48 594	48 985	48 186
	07.04 WO: beurzenprogramma	590	0	590	0	590	0
	08.01 Internationaal beleid: mobiliteit	2 053	635	2 053	635	2 053	635
LNV	08.01.01 Voorzieningen groen onderwijs (ASC)	651	624	652	625	652	625
Totaal		139 951	133 964	137 265	131 282	137 192	131 317

De uitgaven voor internationaal onderwijs staan op de begrotingen van Buitenlandse Zaken, Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Binnen dit beleidsthema vinden in de periode 2002–2004 geen grote budgettaire mutaties plaats.

¹ Steun aan basic education vormt onderdeel van de landenspecifieke sectorale samenwerking en valt onder beleidsthema 6.

4.12 Beleidsthema 12: Samenwerking met het bedrijfsleven

Doelstelling

Ontwikkelen van de particuliere sector in ontwikkelingslanden. Een gezonde particuliere sector genereert inkomen en werkgelegenheid en draagt bij aan duurzame ontwikkeling en armoedebestrijding.

Het hierop gerichte beleid bestaat uit drie deelterreinen: het internationaal scheppen van ruimte voor particuliere sectorontwikkeling, de totstandkoming van een *enabling environment* in ontwikkelingslanden en de gerichte aanpak van de specifieke problemen en tekortkomingen van de particuliere sector zelf in de ontwikkelingslanden.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

De algemene doelstelling van dit beleidsthema is onderverdeeld in drie geoperationaliseerde doelstellingen.

Vergrote ondernemerscapaciteit bij bedrijven in ontwikkelingslanden op het gebied van bedrijfsvoering en marktontwikkeling;

Vergrote handelscapaciteit bij ondernemers in ontwikkelingslanden ten einde toegang tot internationale markten beter te benutten;

Vergrote investeringscapaciteit van bedrijven in ontwikkelingslanden.

Belangrijke factoren die bijdragen aan het succes van bedrijven zijn kennis in het eigen proces (ondernemerscapaciteit), kennis van de nationale en internationale markten (handelscapaciteit) en financiering (investeringscapaciteit). Voor de realisatie van deze doelstellingen is een aantal instrumenten en activiteiten ontwikkeld. Elk hiervan dient één of meer van de drie doelstellingen.

Het *Programma Samenwerking Opkomende Markten (PSOM)* stimuleert proefinvesteringen in 16 ontwikkelingslanden. Deze proefinvesteringen creëren bedrijvigheid, werkgelegenheid en inkomensverbetering en dragen zo bij aan armoedebestrijding. Het *Programma Uitzending managers (PUM)* faciliteert de uitzending van gepensioneerd experts uit het bedrijfsleven die op verzoek van bedrijven in ontwikkelingslanden over het bedrijfsproces adviseren. Zo wordt bijgedragen aan de ondernemerscapaciteit en de ontwikkeling van de particuliere sector in de betrokken landen.

Nederland draagt door middel van het *Centrum voor de Bevordering van Import uit ontwikkelingslanden (CBI)* en het *International Trade Centre (ITC)* rechtstreeks bij aan de opbouw van de handels- en exportcapaciteit in bedrijven in ontwikkelingslanden.

Bij de *Financieringsmaatschappij voor ontwikkelingslanden (FMO)* bestaan verschillende instrumenten om investeringscapaciteit in ontwikkelingslanden te bevorderen; participaties in en leningen aan bedrijven en financiële instellingen (onder meer Kleinbedrijffonds en Seed Capital), en de ondersteuning van investeringen in de sociale en fysieke infrastructuur (onder meer door middel van het MOL-fonds en door middel van subsidiëring van ontwikkelingsrelevante exporttransacties via ORET/MILIEV).

Naast samenwerking via de financiële instrumenten als PSOM en ORET/MILIEV zal aan het partnerschap met het bedrijfsleven in Nederland ten behoeve van armoedebestrijding concreet invulling worden gegeven. Met het bedrijfsleven zal nauwer worden samengewerkt om de in Nederland aanwezige kennis te mobiliseren voor ontwikkelingslanden.

Een prioritair aandachtsgebied voor Nederland is verder het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van financiële systemen in ontwikkelingslanden die ook open staan voor de armen, onder andere de toegang tot microkrediet. Daarnaast is het bevorderen van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) integraal onderdeel van het beleid om de particuliere sector in ontwikkelingslanden te stimuleren (zie ook beleidsthema 1).

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 12, Samenwerking met het bedrijfsleven (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	12.01 Bedrijfslevenprogramma	98 463	98 463	149 903	149 903	157 963	157 963
	12.02 FMO	71 047	22 442	91 393	38 255	88 339	36 001
	12.03 CBI	16 496	16 496	13 776	13 776	14 036	14 036
Totaal		186 006	137 401	255 072	201 934	260 338	208 000

Het bedrijfslevenprogramma groeit sterk ten opzichte van 2002. Dat komt hoofdzakelijk door de uitbreiding van PSOM. ORET wordt door lagere uitgavenramingen neerwaarts bijgesteld in 2004. Daardoor daalt de budgettaire allocatie aan de FMO.

4.13 Beleidsthema 13: Bilaterale betrekkingen op het gebied van economie en milieu

Doelstelling

Het scheppen van gunstige voorwaarden voor en geven van nieuwe impulsen aan de internationale activiteiten van burgers en bedrijven zodat zij bijdragen aan de duurzame groei van de Nederlandse economie.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

Het bevorderen van een zo groot mogelijke participatie en presentie van Nederlandse bedrijven en producten op buitenlandse markten, zowel nabije als veraf gelegen.

De overheid speelt een ondersteunende en kaderscheppende rol ten behoeve van de internationale activiteiten van het Nederlands bedrijfsleven. Accent bij deze ondersteuning ligt op een verlaging van de transactiekosten, door onder andere goede informatievoorzieningen, voorlichting en netwerken. Daarnaast gaat het om de aanpak van specifieke belemmeringen op het gebied van kennis, informatie, contacten, rendement of risico.

Het stimuleren van de vraag naar Nederlandse technologieën en kennis in de agribusiness sector door middel van het vergroten van de kennis in opkomende markten.

De komende jaren zal in een aantal opkomende markten met een grote potentie voor de Nederlandse agribusiness een netwerk van centra voor kennis en technologieoverdracht op worden gericht. De kenniscentra versterken de bilaterale contacten op het niveau van de overheid, onderzoeksinstituten en tussen het bedrijfsleven.

Leveren van een bijdrage aan duurzame ontwikkeling door internationale samenwerking.

Internationaal natuur- milieu- en waterbeleid is één van de aspecten van het buitenlands beleid waarin in aantal Nederlandse belangen samenkomt. De gemaakte afspraken tijdens de wereldtop over duurzame ontwikkeling (WSSD, Johannesburg 2002) geven richting aan de Nederlandse inzet bij de aanpak van mondiale natuur-, milieu- en waterproblemen (zie ook beleidsthema 1). Tegelijkertijd beschikt het Nederlandse bedrijfsleven over de kennis en expertise om een belangrijke plaats te kunnen innemen op het gebied van natuur-, milieu- en water-investeringen. Een belangrijk voorbeeld van dit samenkomen van aspecten van buitenlands beleid is het interdepartementale samenwerkingsverband Partners voor Water. Doel van het programma is om door samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstituten te bevorderen dat de Nederlandse expertise op het gebied van integraal waterbeheer optimaal wordt ingezet in het buitenland. Partners voor Water streeft naar versterking van de Nederlandse waterinzet in het buitenland door intensivering van de beleidsafstemming en goede interdepartementale samenwerking.

Versterken rol postennet

Het postennet is een belangrijk instrument om invulling te geven aan de algemene beleidsdoelstelling. De volgende geoperationaliseerde doelstellingen worden nagestreefd waar het gaat om ondersteuning van het Nederlands bedrijfsleven bij internationaal ondernemen;

- De presentatie van het Nederlandse bedrijfsleven op internationale markten bevorderen door het aanbieden van een toegespitste infrastructuur gericht op informatieverstrekking, marktverkenning, marktbeveiliging en Holland promotionele activiteiten in veelbelovende regio's in economische belangrijke markten en of landen.
- Minder interpretatieverschillen met betrekking tot het «sterrenstelsel»¹ en het daarmee verder brengen van de professionalisering van de dienstverlening. Het sterrenstelsel heeft tot doel de dienstverlening van de posten meer inzichtelijk te maken voor het bedrijfsleven.
- Een gemeenschappelijk kennis- en informatiebeheer tussen de Ministeries van Economische Zaken en van Buitenlandse Zaken, de EVD en het postennetwerk alsmede versterking van de samenwerking op het gebied van exportbeleidsontwikkeling en handelsbevordering.
- Om invulling te geven aan de behoefte om snel in te kunnen spelen op ontwikkelingen in de markt en behoeften van het bedrijfsleven wordt gestreefd naar een vorm van flexibilisering van de inzet van economisch medewerkers op posten.
- Betere aansluiting van de dienstverlening van het postennet op de behoefte van de Nederlandse ondernemer.

¹ Sinds begin 2002 is een categorisering van toepassing op de economische dienstverlening van de posten. Dit systeem kent «sterren» aan landen toe op grond van hun economisch belang voor Nederland. Aan deze indeling zijn gestandaardiseerde takenpakketten voor de dienstverlening van de posten aan het Nederlandse bedrijfsleven gekoppeld.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 13, Nederlandse bilaterale belangen op politiek, economisch en milieu gebied (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	13.01 Programma kleine projecten	8 317	4 375	8 863	4 744	9 468	6 044
	13.02 POBB/Algemeen	4 200	0	5 675	0	5 593	0
	13.03 Voorzitterschappen en staatsbezoeken	1 762	0	14 223	0	61 768	0
	13.04 Diverse bijdragen	377	0	451	0	451	0
	13.05 Internationale manifestaties	193	0	213	0	908	0
VROM	11.29.02-03 Internationale samenwerking milieu	4 824	381	6 332	381	5 414	381
VenW	14 Waterbeheer	8 814	0	10 042	0	6 279	0
	22 Algemene uitvoeringsorganisatie	- 453	0	4 254	0	4 515	0
EZ	10 Infrastructuur voor innovatie	0	0	0	0	346	0
	2.20 Ontwikkeling innovatie in de markt	3 168	0	4 563	0	3 687	0
	5.01 Algemeen	1 711	0	1 807	0	3 919	0
	5.30 Ned. presentie op buitenl. markten	203 125	23 735	157 631	5 085	130 443	0
LNV	04.01.01 Versterking agro-foodcomplex (masterplan Duitsland)	1 407	0	0	0	0	0
	07.01.01 Kennisontwikkeling (Partners voor water)	4 024					
Div. Dept.	Attachés	45 160	0	48 757	0	48 783	0
	Totaal	286 629	28 491	262 811	10 210	281 574	6 425

In verband met het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie is de post Voorzitterschappen en Staatsbezoeken in 2003 en vooral in 2004 veel groter dan in andere jaren. De verhoging in het budget voor internationale samenwerking milieu in 2003 heeft te maken met het doorschuiven van middelen die in 2002 niet werden uitgegeven via de HGIS-eindejaarsmarge. De middelen voor het interdepartementale programma Partners voor Water komen uit de artikelonderdelen water-beheer en algemene uitvoeringsorganisatie. Ook voor dit programma werden middelen uit 2002 doorgeschoven via de HGIS-eindejaarsmarge, waardoor het budget in 2003 hoger is dan in 2002. De uitgaven voor beide programma's zijn in 2004 lager dan het jaar daarvoor. Dat heeft te maken met de taakstelling op non-ODA programma uitgaven.

De uitgaven voor de Nederlandse presentie op buitenlandse markten zullen de komende jaren nog verder afnemen dan reeds voorzien in de HGIS-nota 2003. Dat heeft te maken met de volume-taakstelling van het kabinet Balkenende I, de efficiency taakstelling voor agentschappen van het huidige kabinet en de taakstelling op programma uitgaven binnen de HGIS/non-ODA.

4.14 Beleidsthema 14: Asiel, migratie en consulaire dienstverlening

Doelstelling

In Nederland komen door regulering van het grensoverschrijdende personenverkeer uitsluitend personen binnen die recht hebben op toelating dan wel verblijf en consulaire dienstverlening aan Nederlanders in het buitenland geschiedt volgens de hiervoor vastgestelde normen.

Uitwerking in geoperationaliseerde doelstellingen

De geoperationaliseerde doelstellingen laten zich samenvatten onder twee hoofdthema's; toelaten van vreemdelingen en consulaire dienstverlening.

Toelaten van vreemdelingen

- De rechten en plichten voor de betrokkenen bij het visumproces zijn eenduidig. De afgifte van visa verloopt rechtmatig en binnen wettelijke termijnen.
- De minister voor Vreemdelingenbeleid en Integratie is in staat asielaanvragen te beoordelen en landgebonden asielbeleid te ontwikkelen op basis van Buitenlandse Zaken verkregen informatie.
- Vergroten en verbeteren van de beschermingsmogelijkheden voor vluchtelingen in de regio van hun land van herkomst in samenwerking met onder andere EU-partners, IOM en UNHCR.
- Terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers en van hen die niet in Nederland mogen blijven.
- Voorkomen van opname van onjuiste gegevens in de Nederlandse basisadministratie teneinde oneigenlijk gebruik van Nederlandse voorzieningen tegen te gaan.

Consulaire dienstverlening aan Nederlanders in het buitenland

- Alle posten verlenen consulaire begeleiding aan Nederlandse gedetineerden in het buitenland (circa 2000 in april 2003) volgens de hiervoor gestelde normen.
- Het Nederlandse publiek kan beschikken over gedetailleerde en inzichtelijke informatie over de veiligheidssituatie in het buitenland.
- De in het buitenland woonachtige Nederlander is in de gelegenheid deel te nemen aan de verkiezingen voor het Europees Parlement op 10 juni 2004.
- Bezwaar- en beroepszaken worden binnen de gestelde termijnen en kwalitatief voldoende afgehandeld.
- Integratie van migratie in het externe optreden van de Europese Unie, harmonisatie van regelgeving conform Tampere en Sevilla en uitbreiding van de EU-samenwerking op het gebied van consulaire dienstverlening aan EU-burgers in derde landen.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 14, Asiel, migratie en consulaire dienstverlening (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijvingld		2002		2003		2004	
		Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA	Totaal	ww. ODA
BZ	14.01 Opvang asielzoekers	89 538	89 538	194 420	194 420	194 420	194 420
	14.02 Asiel en migratie	1 048	0	1 800	0	1 800	0
	14.03 Consulaire dienstverlening	1 151	0	2 468	0	1 629	0
	14.04 Gedetineerdenbegeleiding	1 153	0	1 290	0	1 251	0
	14.05 Overig	3 643	0	7 149	0	3 347	0
Totaal		96 533	89 538	207 127	194 420	202 447	194 420

Conform het Strategisch Akkoord (Balkenende I) wordt de ODA-bijdrage in de kosten voor de eerstejaars opvang van asielzoekers niet langer berekend op basis van een forfaitair bedrag maar op basis van de

werkelijk gemaakte kosten. Daardoor is vanaf 2003 sprake van fors hogere uitgaven op dit artikelonderdeel (ruim 100 miljoen euro hoger dan in 2002).

4.15 Beleidsthema 15: Internationaal cultuurbeleid

Doelstelling

Een versterkt internationaal cultureel profiel van Nederland en intensievere culturele betrekkingen met een aantal prioritaire landen en regio's.

De Staatssecretaris voor Europese Zaken en de Staatssecretaris voor OCW zijn samen verantwoordelijk voor het internationaal cultuurbeleid (ICB).

Uitwerking in geoperationaliseerde beleidsdoelstellingen

Grotere presentie van Nederlandse cultuuruitingen in het buitenland en een versterkte culturele infrastructuur

Deze component van het ICB vindt plaats in een aantal prioriteitslanden. Twaalf ambassades en één Consulaat-Generaal beschikken hiertoe over een gedelegeerd cultuurbudget, waarmee de bevordering van Nederlandse cultuuruitingen ter plekke kan worden ondersteund. De meerjarige culturele beleidsplannen van deze posten worden getoetst aan de dynamiek van Nederlandse en buitenlandse cultuurproductie. Zo wordt het beleidskader verder ontwikkeld als een instrument voor het bevorderen van Nederlandse cultuuruitingen in het buitenland. Posten in landen buiten de prioriteitsgroep kunnen een beroep doen op een centraal beheerd budget.

Het in het buitenland meer bekendheid geven aan Nederland als ontmoetingsplaats voor de kunstwereld.

Deze doelstelling wordt uitgewerkt in het programma «Nederland vrijhaven». Dit programma stelt Nederland centraal voor de internationale cultuurwereld. Onder dit thema vallen vele soorten projecten in diverse disciplines: dans, theater, muziek, mime, fotografie, film en festivals, al dan niet multidisciplinair.

Het gezamenlijk met partnerlanden werken aan duurzaam behoud van Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed (GCE).

Hiertoe worden met de samenwerkingslanden (India, Indonesië, Sri Lanka, Ghana, Suriname, Rusland en Zuid-Afrika) landenspecifieke beleidskaders overeengekomen.

Bevorderen van juridische waarborgen ten aanzien van internationale culturele samenwerking en bescherming van cultureel erfgoed.

Hierbij kan zowel een algemeen internationaal cultureel belang als een specifiek Nederlands belang worden onderscheiden.

Budgettaire Allocatie

Beleidsthema 15, Internationaal cultuurbeleid (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	15.01 Internationaal culuurbeleid	11 602	0	12 566	0	12 066	0
	15.02 Bijdragen aan instituten	1 722	0	1 725	0	1 673	0
OCW	14.05 Cultuur: overig	1 471	0	1 471	0	1 471	0
Totaal		14 795	0	15 762	0	15 210	0

De verlaging van het budget voor internationaal cultuurbeleid van 0,5 miljoen euro in 2004 is terug te voeren op de bezuinigingen op de programma-uitgaven binnen het non-ODA deel van de HGIS als gevolg van de maatregelen uit het Hoofdpijnen Akkoord om de HGIS/non-ODA reëel constant te houden.

4.16 Beleidsthema 16: Overige uitgaven

Onder het thema «overige uitgaven» zijn de uitgaven gegroepeerd die niet binnen één van de inhoudelijke beleidsthema's kunnen worden ondergebracht. De uitgaven betreffen met name de apparaatsuitgaven van Buitenlandse Zaken. Daarnaast is hier opgenomen de post «HGIS-indexering» waar toekomstige loon-, prijs- en koersontwikkelingen uit moeten worden gecompenseerd. De regel «taakstellende onderuitputting» houdt verband met de verhoging van de EKI-toerekening. Indien in 2003 daadwerkelijk een 300 mln hogere EKI-toerekening wordt gerealiseerd zal via kasmaatregelen nog 230 mln moeten worden bespaard binnen ODA.

Budgettaire allocatie

Beleidsthema 16, Overige (bedragen x EUR 1000)							
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijvingld		2002		2003		2004	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	16.01 Geheim	0	0	0	0	0	0
	17.01 HGIS-indexering	0	0	7 840	0	37 683	0
	17.02 Onvoorzien	66	0	136	0	136	0
	18.01 Apparaatsuitgaven	659 343	190 616	658 550	198 716	644 059	195 913
	18.02 Koersverschillen	1 372	397	390	122	390	119
AP	Taakstellende onderuitputting	0	0	− 230 000	− 230 000	0	0
Totaal		660 781	191 013	436 916	− 31 162	682 268	196 032

Bijlage 1

De HGIS verticaal: wijzigingen na de Miljoenennota 2003 (bedragen in mln EUR)						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
HGIS-uitgaven						
Stand Miljoenennota 2003	5 358,5	5 583,3	5 880,0	6 093,0	6 323,8	
Macrobijstellingen (BNP-mutaties)	- 216,5	- 323,0	- 363,8	- 384,2	- 379,7	
Hoofdlijnenakkoord/reëel constant houden non-ODA	- 30,0	- 40,0	- 80,0	- 110,0	- 150,0	
Eindejaarsmarge	120,2	47,1	14,2			
Overboekingen van/naar HGIS	- 5,6	- 18,6	- 31,6	- 34,1	- 36,9	
Intertemporele kasschuiven	- 1,6	- 7,8	0,5	11,6	- 2,7	
Desalderingen	43,9	29,9	29,9	29,9	6,7	
Totaal uitgaven stand Miljoenennota 2004	5 269,0	5 270,9	5 449,2	5 606,2	5 761,2	5 960,2
HGIS-ontvangsten						
Stand Miljoenennota 2003	68,2	54,8	55,3	54,1	54,1	
Desalderingen	43,9	29,9	29,9	29,9	6,7	
Totaal ontvangsten stand Miljoenennota 2004	112,2	84,7	85,1	84,0	60,8	60,8
Saldo HGIS-uitgaven en ontvangsten	5 156,9	5 186,2	5 364,0	5 522,3	5 700,4	5 899,4

Bijlage 2

De HGIS horizontaal: meerjarencijfers per begrotingsartikel en per ministerie

a. De HGIS-uitgaven per begroting en artikel. Realisaties 2002, vermoedelijke uitkomsten 2003 en begrotingsramingen 2004 t/m 2008 (bedragen x EUR 1000)														
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA
V Buitenlandse Zaken														
01 Internationale ordening														
01 Verenigde Naties	52 914	14 006	52 184	13 972	52 305	13 972	52 305	13 972	52 305	13 972	52 305	13 972	52 305	13 972
02 OESO	4 587	454	4 851	454	5 013	454	5 191	454	5 010	454	5 010	454	5 010	454
03 Bijdragen internationaal recht	4 847		7 612		16 001		9 265		2 365		2 365		2 365	
04 AIV	566	147	525	119	545	119	550	119	550	119	550	119	550	119
05 Overige bijdragen	296		280		230		180		180		180		180	
06 Internationaal Strafhof	1 930		35 593		6 255		10 255		10 355		10 788		10 788	
02 Vrede, veiligheid en conflictbeheersing														
01 NAVO	4 194		4 882		6 317		8 817		9 817		9 817		9 817	
02 WEU	878		1 281		1 281		1 281		1 281		1 281		1 281	
03 OVSE	5 851		5 286		5 478		5 478		5 478		5 478		5 478	
04 OPCW	1 202		1 269		1 128		1 128		1 128		1 128		1 128	
05 CTBTO	1 693		1 912		1 569		1 569		1 569		1 569		1 569	
06 Vredesfondsen	10 195	1 000	10 186	1 000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
07 POBB/VB	4 295		3 666		5 235		5 126		5 071		5 071		5 071	
08 Subsidies en bijdragen	3 017		3 005		2 971		2 971		2 971		2 971		2 971	
09 Stabiliteitsfondsen					64 200	60 400	110 600	106 800	92 800	89 000	77 100	73 300	77 100	73 300
03 Humanitaire hulp														
01 Noodhulp ontwikkelingslanden	151 731	151 731	126 445	126 445	84 176	84 176	94 907	94 907	94 907	94 907	94 907	94 907	94 907	94 907
02 Noodhulp niet-DAC landen	4 435		4 538		4 313		4 088		3 863		3 863		3 863	
03 Ontmijnings- en kleine wapenfonds	15 638	15 638	14 882	14 882	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
04 VN-vluchtelingenprogramma's	60 198	60 198	52 698	52 698	52 698	52 698	52 698	52 698	52 698	52 698	52 698	52 698	52 698	52 698
05 Wereldvoedselprogramma	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227	27 227
06 Internationaal Comité Rode Kruis	173		172		172		172		172		172		172	
04 Goed bestuur, mensenrechten en Vredesopbouw														
01 Centraal programma GMV in ontwikkelingslan-														
den	38 788	38 788	27 216	27 216	9 158	9 158	9 874	9 874	5 966	5 966	5 966	5 966	5 966	5 966
02 Matra/goed bestuur	32 427		33 601		29 600		30 400		28 200		28 200		28 200	
03 POBB/MR	936		908		773		773		773		773		773	
04 Gemeente Initiatieven	2 769	2 769	2 496	2 496	2 496	2 496	2 496	2 496	2 496	2 496	2 496	2 496	2 496	2 496
05 Europese Integratie														
05 Matra/pre-accessie	12 933		15 585		16 700		12 500		12 000		12 000		12 000	
06 Raad van Europa	7 412		7 782		7 782		7 782		7 782		7 782		7 782	
07 Europese bewustwording	751		2 072		934		485		485		485		485	
08 Benelux					3 083		3 083		3 083		3 083		3 083	
06 Bilaterale ontwikkelingssamenwerking														
01 Landenspecifieke sectorale samenwerking	771 806	771 806	631 685	631 685	549 207	549 207	526 169	526 169	570 273	570 273	711 871	711 871	826 354	826 354
02 Thematische samenwerking	81 722	81 722	72 256	72 256	68 993	68 993	79 500	79 500	160 700	160 700	291 700	291 700	291 700	291 700
03 Macro-georiënteerde programmahulp	242 919	242 919	161 268	161 268	64 716	64 716	65 822	65 822	70 081	70 081	74 857	74 857	159 947	159 947
04 Deskundigenprogramma	14 218	14 218	8 795	8 795	5 973	5 973	4 420	4 420	3 700	3 700	3 200	3 200	2 700	2 700

a. De HGIS-uitgaven per begroting en artikel. Realisaties 2002, vermoedelijke uitkomsten 2003 en begrotingsramingen 2004 t/m 2008 (bedragen x EUR 1000)

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA
05 Garanties Internationale Samenwerking	11 356		15 661		15 656		15 650		15 428		15 428		15 428	
06 Rentesubsidies en apparaatskosten NIO	56 257	3 296	60 012	1 977	57 743	1 977	57 743	1 977	57 743	1 977	57 743	1 977	57 743	1 977
08 Macro-steun niet-DAC landen	7 988		8 000		8 117		7 817		7 317		7 317		7 317	
07 EU-fondsen														
01 Europees Ontwikkelingsfonds	81 554	81 554	85 071	85 071	90 071	90 071	90 071	90 071	90 071	90 071	105 071	105 071	105 071	105 071
08 VN-instellingen														
01 UNDP	95 025	95 025	85 500	85 500	68 114	68 114	88 114	88 114	74 274	74 274	70 374	70 374	70 374	70 374
02 UNICEF	46 937	46 937	41 500	41 500	28 130	28 130	38 130	38 130	31 430	31 430	29 830	29 830	29 830	29 830
03 UNFPA	60 538	60 538	61 038	61 038	48 538	48 538	68 538	68 538	55 638	55 638	52 638	52 638	52 638	52 638
04 UNIFEM/INSTRAW	3 789	3 789	2 789	2 789	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
05 UNAIDS	17 924	17 924	35 848	35 848	17 924	17 924	17 924	17 924	17 024	17 024	16 124	16 124	16 124	16 124
06 UNCDF	7 261	7 261	7 360	7 360	4 100	4 100	4 100	4 100	3 900	3 900	3 700	3 700	3 700	3 700
07 UNEP	7 392	6 532	7 292	6 432	11 592	10 732	8 392	7 532	7 992	7 132	7 592	6 732	7 592	6 732
08 GEF/Montreal Protocol	19 228	14 421	8 889	6 666	25 593	19 194	35 259	27 694	59 000	49 250	63 000	52 250	55 000	46 250
09 Verwoestijningsverdrag	225	225	241	241	259	259	259	259	249	249	239	239	239	239
10 IFAD	10 738	10 738	10 486	10 486	6 733	6 733	6 733	6 733	6 433	6 433	6 033	6 033	6 033	6 033
11 Gemeenschappelijk grondstoffenfonds	451	451	1 300	1 300	1 314	1 300	814	800	774	760	734	720	734	720
12 Speciale multilaterale activiteiten VN	79 225	79 225	85 628	85 628	62 691	62 691	56 379	56 379	53 809	53 809	50 694	50 694	48 179	48 179
13 Multilateraal deskundigenprogramma	23 642	23 642	26 775	26 775	30 575	30 575	30 375	30 375	28 675	28 675	27 000	27 000	27 000	27 000
09 Internationale Financiële Instellingen														
01 Partnership Programma's Wereldbankgroep	77 399	77 399	75 271	75 271	67 756	67 756	192 118	192 118	50 500	50 500	9 440	9 440	9 440	9 440
02 IMF/PRGF	10 211	10 211	10 210	10 210	10 210	10 210	4 538	4 538	4 038	4 038	3 838	3 838	3 838	3 838
03 Speciale multilaterale activiteiten IFI's	4 763	4 763	5 534	5 534	3 043	3 043	1 908	1 908	1 679	1 679	1 579	1 579	1 579	1 579
10 Samenwerking met maatschappelijke organisaties														
01 Medefinanciering particuliere organisaties	394 434	394 434	444 246	444 246	450 839	450 839	470 396	470 396	491 707	491 707	491 707	491 707	491 707	491 707
02 SNV	79 131	79 131	80 277	80 277	85 147	85 147	81 830	81 830	83 007	83 007	79 501	79 501	79 811	79 811
03 Kleine Plaatselijke activiteiten	4 538	4 084	6 750	6 296	6 750	6 296	6 750	6 296	6 750	6 296	6 750	6 296	6 750	6 296
04 Speciale activiteiten	100 426	100 426	156 089	156 089	149 094	149 094	166 500	166 500	207 500	207 500	226 500	226 500	226 500	226 500
05 Voorlichting op het terrein van OS	14 730	14 730	19 960	19 960	22 106	22 106	24 659	24 659	25 462	25 462	25 462	25 462	25 462	25 462
06 Communicatieprogramma	8 650	8 650	8 287	8 287	5 638	5 638	5 638	5 638	5 638	5 638	5 638	5 638	5 638	5 638
07 Onderzoekprogramma	25 307	25 307	24 572	24 572	25 572	25 572	22 581	22 581	22 581	22 581	22 581	22 581	22 581	22 581
11 Samenwerking op het terrein van internationaal onderwijs														
01 Internationaal onderwijsprogramma	86 548	83 952	84 024	81 428	84 467	81 871	83 405	80 809	84 830	82 235	85 268	82 673	85 268	82 673
12 Samenwerking met het bedrijfsleven														
01 Bedrijfslevenprogramma	98 463	98 463	149 903	149 903	157 963	157 963	143 935	143 935	148 151	148 151	142 432	142 432	142 432	142 432
02 FMO	71 047	22 442	91 393	38 255	88 339	36 001	95 438	44 000	94 638	44 000	96 016	45 378	96 016	45 378
03 CBI	16 496	16 496	13 776	13 776	14 036	14 036	14 336	14 336	14 636	14 636	14 636	14 636	14 636	14 636
13 Politieke en Economische belangenbehartiging														
01 Programma kleine projecten	8 317	4 375	8 863	4 744	9 468	6 044	9 468	6 044	9 468	6 044	9 468	6 044	9 468	6 044
02 POBB/Algemeen	4 200		5 675		5 593		5 507		5 266		5 266		5 266	
03 Voorzitterschappen en staatsbezoeken	1 762		14 223		61 768		10 983		2 984		2 984		2 984	

a. De HGIS-uitgaven per begroting en artikel. Realisaties 2002, vermoedelijke uitkomsten 2003 en begrotingsramingen 2004 t/m 2008 (bedragen x EUR 1000)

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA
04 Diverse bijdragen	377		451		451		451		451		451		451	
05 Internationale manifestaties	193		213		908		908		908		908		908	
14 Asiel, migratie en consulaire dienstverlening														
01 Opvang asielzoekers	89 538	89 538	194 420	194 420	194 420	194 420	194 420	194 420	194 420	194 420	194 420	194 420	194 420	194 420
02 Asiel en migratie	1 048		1 800		1 800		1 800		1 800		1 800		1 800	
03 Consulaire dienstverlening	1 151		2 468		1 629		1 884		2 784		2 829		2 829	
04 Gedetineerdenbegeleiding	1 153		1 290		1 251		1 251		1 251		1 251		1 251	
05 Overig	3 643		7 149		3 347		3 347		3 347		3 347		3 347	
15 Internationaal cultuurbeleid														
01 Internationaal cultuurbeleid	11 602		12 566		12 066		10 807		9 884		9 884		9 884	
02 Bijdragen aan instituten	1 722		1 725		1 673		1 648		1 648		1 648		1 648	
16 Geheim														
01 Geheim	0		0		0		0		0		0		0	
17 Nominaal en onvoorzien														
01 HGIS-indexering	0		7 840		37 683		64 838		91 501		118 765		122 851	
02 Onvoorzien	66		136		136		136		136		136		136	
18 Algemeen														
01 Apparaatsuitgaven	659 343	190 616	658 550	198 716	644 059	195 913	626 283	191 535	631 580	190 403	628 156	190 392	628 156	190 376
02 Koersverschillen	1 372	397	390	122	390	119	390	120	390	119	390	119	390	119
Totaal	3 869 708	3 099 595	3 953 599	3 111 230	3 721 281	2 841 995	3 911 563	3 074 747	3 943 978	3 090 631	4 203 461	3 324 785	4 396 415	3 515 637
VI Justitie														
03 Preventie en Rechtshandhaving/Europol	8 056		8 402		7 941		19 830		15 111		15 111		15 111	
07 Bestuursdepartement														
01 Eurojust			2 940											
01 Attachés	690		690		690		690		690		690		690	
01 Contributie WIPO	126		156		141		141		141		141		141	
Totaal	8 872	0	12 188	0	8 772	0	20 661	0	15 942	0	15 942	0	15 942	0
VII Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties														
01.01 Grondwet en democratie/apparaat (attachés)	225		225		225		225		225		225		225	
Totaal	225	0	225	0	225	0	225	0	225	0	225	0	225	0
VIII Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen														
06.02 HBO: beurzenprogramma	545		545		445		445		445		445		445	
07.01/02 Wetenschappelijk onderwijs	49 564	48 753	49 401	48 594	48 985	48 186	48 556	47 783	48 123	47 378	48 123	47 378	48 123	47 378
07.04 WO: beurzenprogramma	590		590		590		575		560		560		560	
08.01 Internationaal beleid: mobiliteit	2 053	635	2 053	635	2 053	635	2 024	635	1 996	635	1 996	635	1 996	635
08.01 Internationaal beleid: mobiliteit/attachés	126		126		126		126		126		126		126	
14.05 Cultuur: overig	1 471		1 471		1 471		1 434		1 397		1 397		1 397	
14.05 Cultuur: overig/attachés	100		100		100		100		100		100		100	
16.01 Onderzoek en wetenschappen: WOTRO	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454	454
Totaal	54 903	49 842	54 740	49 683	54 224	49 275	53 714	48 872	53 201	48 467	53 201	48 467	53 201	48 467

a. De HGIS-uitgaven per begroting en artikel. Realisaties 2002, vermoedelijke uitkomsten 2003 en begrotingsramingen 2004 t/m 2008 (bedragen x EUR 1000)

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA
IXB Financiën														
01 Belastingen														
02 Belastingdienst (attachés)	724		724		724		724		724		724		724	
04 Internationale betrekkingen														
20 Mult. Ontw. Banken en Fondsen	153 256	145 088	88 154	81 179	202 979	196 003	201 178	194 202	322 899	319 551	212 595	210 084	193 217	191 543
09 Algemeen (apparaat/attachés)	1 090		1 090		1 090		1 090		1 090		1 090		1 090	
Totaal	155 070	145 088	89 968	81 179	204 793	196 003	202 992	194 202	324 713	319 551	214 409	210 084	195 031	191 543
X Defensie														
09 Crisisbeheersingsoperaties (additionele kosten)	128 025	2 000	191 843	3 000	118 956	3 000	118 956	3 000	118 956	3 000	118 956	3 000	118 956	3 000
09 Crisisbeheersingsoperaties (VN-contributie)	44 630		59 445		59 445		59 445		59 445		59 445		59 445	
11 Internationale samenwerking														
03 Overige IS (attachés)	19 714		22 194		22 188		22 188		22 188		22 188		22 188	
Totaal	192 369	2 000	273 482	3 000	200 589	3 000	200 589	3 000	200 589	3 000	200 589	3 000	200 589	3 000
XI Volkshuisvesting, RO en Milieubeheer														
11 Tegengaan klimaatverandering en														
29.02-03 Internationale samenwerking milieu	4 824	381	6 332	381	5 414	381	5 244	381	5 074	381	5 074	381	5 074	381
30.01 Clean development mechanism	4 015		8 723		20 723		26 723		38 723		40 723		43 000	
99.91 Apparaat DGM (attachés)	304		304		304		304		304		304		304	
Totaal	9 143	381	15 359	381	26 441	381	32 271	381	44 101	381	46 101	381	48 378	381
XII Verkeer en Waterstaat														
01 Veiligheid goederenvervoer (IMO)	404		405		406		406		406		406		406	
09 Veilige luchtvaart (ICAO)	1 015		1 015		1 015		1 015		1 015		1 015		1 015	
14 Waterbeheer	8 814		10 042		6 279		5 729		5 179		5 179		5 179	
16 Weer, klimaat en seismologie (WMO)	744	28	736	27	736	27	736	27	736	27	736	27	736	27
21 Algemeen departement (attachés)	1 950		1 950		1 950		1 950		1 950		1 950		1 950	
22 Algemene uitvoeringsorganisatie	- 453		4 254		4 515		4 515		4 515		4 515		4 515	
Totaal	12 474	28	18 402	27	14 901	27	14 351	27	13 801	27	13 801	27	13 801	27
XIII Economische Zaken														
2 Innovatiekracht														
01 Algemeen (attachés)	2 109		2 497		2 529		3 266		3 226		3 226		3 226	
10 Infrastructuur voor innovatie					346		346		346		346		346	
20 Ontwikkeling innovatie in de markt	3 168		4 563		3 687		4 511		4 435		4 095		4 095	
3 Ondernemingsklimaat														
10 Fysieke ruimte (contrib. World Tourist Org.)	205		208		208		208		208		208		208	
4 Energievoorziening														
01 Algemeen (bijdragen aan int. instituten)	143		2 140		1 050		1 050		1 050		1 050		1 050	
30 Joint Implementation	1 596		8 482		25 033		29 933		27 233		27 533		45 000	
5 BEB														
01 Algemeen	1 711		1 807		3 919		1 248		1 227		1 227		1 227	

a. De HGIS-uitgaven per begroting en artikel. Realisaties 2002, vermoedelijke uitkomsten 2003 en begrotingsramingen 2004 t/m 2008 (bedragen x EUR 1000)														
Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA
10 Europese interne markt	2 801		3 083											
20 Multilaterale handels- en investeringssysteem	5 632		4 582		4 085		4 039		3 807		3 807		3 807	
30 Ned. presentie op buitenl. markten	203 125	23 735	157 631	5 085	130 443	0	119 422	1 214	113 872	908	112 103		112 103	
10 Bijdragen aan internationale org. (UPU/ITU)	1 979		2 118		2 118		2 118		2 118		2 118		2 118	
Totaal	222 469	23 735	187 111	5 085	173 418	0	166 141	1 214	157 522	908	155 713	0	173 180	0
XIV Landbouw, Natuurbeheer en Visserij														
04 Econ. perspectiefvolle agroketens														
01.01 Versterking agro-foodcomplex	1 407													
07 Kennisontwikkeling														
07.01.01 Onderzoek (Partners voor water)	4 024													
08 Kennisvoorziening														
08.01.01 Voorzieningen groen onderwijs (ASC)	651	624	652	625	652	625	652	625	652	625	652	625	652	625
11 Algemeen														
01.03 Internationale contributies/FAO	6 523	3 444	6 523	3 379	6 523	3 379	6 523	3 379	6 523	3 379	6 523	3 379	6 523	3 379
01.03 Internationale contributies/UNEP	243	243	243	243	243	243	243	243	243	243	243	243	243	243
01.04 Overige (CoP VI CBD)	1 361													
02.01 Apparaatsuitgaven (attachés)	16 792		17 521		17 521		17 521		17 521		17 521		17 521	
Totaal	31 001	4 311	24 939	4 247	24 939	4 247	24 939	4 247	24 939	4 247	24 939	4 247	24 939	4 247
XV Sociale Zaken en Werkgelegenheid														
08.01.01 Apparaatsuitgaven (attachés)	681		681		681		681		681		681		681	
Totaal	681	0	681	0	681	0	681	0	681	0	681	0	681	0
XVI Volksgezondheid, Welzijn en Sport														
14.02.01 Algemeen, apparaatsuitgaven (attachés)	655		655		655		655		655		655		655	
Totaal	655	0	655	0	655	0	655	0	655	0	655	0	655	0
Toerekeningen														
EU-begroting	347 731	213 311	328 065	205 193	333 369	209 297	338 778	213 482	344 296	217 752	349 925	222 107	355 600	226 500
EKI-kwijtschelding	285 285	285 285	539 596	539 596	506 596	506 596	481 596	481 596	481 596	481 596	481 596	481 596	481 596	481 596
Totaal	633 016	498 596	867 661	744 789	839 965	715 893	820 374	695 078	825 892	699 348	831 521	703 703	837 196	708 096
Aanvullende post														
Taakstellende onderuitputting	0		- 230 000	- 230 000	0		0		0		0		0	
TOTAAL UITGAVEN	5 190 586	3 823 576	5 269 010	3 769 621	5 270 884	3 810 821	5 449 156	4 021 768	5 606 239	4 166 560	5 761 238	4 294 694	5 960 233	4 471 398

b. De HGIS-ontvangsten per begroting en artikel. Realisaties 2002, vermoedelijke uitkomsten 2003 en begrotingsramingen 2004 t/m 2008 (bedragen x EUR 1000)

Begroting/beleidssterrein/artikel/ omschrijving	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
V Buitenlandse Zaken							
01 Internationale ordening							
21 Doorberekening AIV aan Defensie	74	74	74	74	74	74	74
02 Vrede, veiligheid en conflictbeheersing							
20 Doorberek. subs. en bijdr. aan andere ministeries	816	816	816	816	816	816	816
21 Rest. contributies vrede, veiligh. en conflictbeh.	102	89	89	89	89	89	89
03 Humanitaire hulp							
20 Doorberekening ICRC aan Defensie	32	32	32	32	32	32	32
05 Europese integratie							
20 Restituties contributies	82						
06 Bilaterale ontwikkelingssamenwerking							
20 Inkomsten uit leningen OS en garantiebetalen NIO	25 523	14 520	14 608	15 091	13 928	13 775	13 775
22 Diverse ontvangsten OS	46 770	31 176	31 176	31 176	31 176	8 176	8 176
08 VN-instellingen							
20 Doorberekening UNEP aan andere ministeries	860	860	860	860	860	860	860
12 Samenwerking met het bedrijfsleven							
20 Eenmalige ontvangst moederdepartement (m.b.t. CBI)							
14 Asiel, migratie en consulaire dienstverlening							
20 Kanselarijrechten en paspoortgelden	19 485	19 129	19 129	19 129	19 129	19 129	19 129
18 Algemeen							
20 Ontvangsten algemeen	12 018	14 657	14 657	14 657	14 657	14 657	14 657
Totaal	105 762	81 353	81 441	81 924	80 761	57 608	57 608
VI Justitie							
03 Preventie en rechtshandhaving	10						
Totaal	10						
IXB Financiën							
07 Beheer materiële activa	1 434	2 581					
04 Internationale betrekkingen	2 592	25 000					
Totaal	4 026	27 581	0	0	0	0	0
X Defensie							
09 Vredesoperaties	8 611	1 407	1 407	1 407	1 407	1 407	1 407
11 Internationale samenwerking							
Totaal	8 611	1 407	1 407	1 407	1 407	1 407	1 407
XIII Economische Zaken							
05 BEB							
10 Terugontvangsten Senter							
20 Ontvangsten kredieten en garanties	7 745	681	681	681	681	681	681
30 Ontvangsten EVD							
90 Diverse ontvangsten BEB	3 534	1 134	1 134	1 134	1 134	1 134	1 134
Totaal	11 279	1 815	1 815	1 815	1 815	1 815	1 815
TOTAAL ONTVANGSTEN	129 688	112 156	84 663	85 146	83 983	60 830	60 830

Berekening ODA-plafond 2004

(bedragen in miljoenen EUR)	
Raming BNP 2004	463 480,0
Basisbedrag 0,8% BNP	3 707,8
Toevoeging geraamde aflossingen op ODA-leningen	135,5
Toevoeging geraamde ontvangsten OS	31,2
Bandbreedte 2001	- 55,9
Bandbreedte EU-toerekening 2001	- 3,1
ODA-plafond 2004	3 815,6

Bijlage 4

Ontwikkelingssamenwerking: de ODA-uitgaven naar beleidsthema (bedragen x EUR 1000)				
	2002	2003	2004	Begroting/ artikel
Internationale ordening				
Verenigde Naties	17 478	17 378	17 378	V-01.01/XII-16/XIV-11.01.03
OESO	454	454	454	V-01.02
AIV	147	119	119	V-01.04
	18 079	17 951	17 951	
Vrede, veiligheid en conflictbeheersing				
Vredesfondsen	1 000	1 000	0	V-02.06
Stabiliteitsfondsen	0	0	60 400	V-02.09
Crisisbeheersingsoperaties	2 000	3 000	3 000	X-09
	3 000	4 000	63 400	
Humanitaire hulp				
Noodhulp ontwikkelingslanden	151 731	126 445	84 176	V-03.01
Ontmijnings- en kleine wapenfonds	15 638	14 882	0	V-03.03
VN-vluchtelingenprogramma's	60 198	52 698	52 698	V-03.04
Wereldvoedselprogramma	27 227	27 227	27 227	V-03.05
	254 794	221 252	164 101	
Goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw				
Centraal programma GMV in ontwikkelingslanden	38 788	27 216	9 158	V-04.01
Gemeente Initiatieven	2 769	2 496	2 496	V-04.04
	41 557	29 712	11 654	
Bilaterale ontwikkelingssamenwerking				
Landenspecifieke sectorale samenwerking	771 806	631 685	549 207	V-06.01
Thematische samenwerking	81 722	72 256	68 993	V-06.02
Macro-georiënteerde programmahulp	242 919	161 268	64 716	V-06.03
Deskundigenprogramma	14 218	8 795	5 973	V-06.04
Apparaatskosten NIO	3 296	1 977	1 977	V-06.06
EKI-kwijtschelding	285 285	539 596	506 596	Toerekening
	1 399 246	1 415 577	1 197 462	
EU-fondsen				
Europees Ontwikkelingsfonds	81 554	85 071	90 071	V-07.01
Toerekening EU-begroting	213 311	205 193	209 297	Toerekening
	294 865	290 264	299 368	
VN-instellingen				
UNDP	95 025	85 500	68 114	V-08.01
UNICEF	46 937	41 500	28 130	V-08.02
UNFPA	60 538	61 038	48 538	V-08.03
UNIFEM/INSTRAW	3 789	2 789	0	V-08.04
UNAIDS	17 924	35 848	17 924	V-08.05
UNCDF	7 261	7 360	4 100	V-08.06
UNEP	6 775	6 675	10 975	V-08.07/XIV-11.01.03
GEF/Montreal Protocol	14 421	6 666	19 194	V-08.08
Verwoestijningsverdrag	225	241	259	V-08.09
IFAD	10 738	10 486	6 733	V-08.10
Gemeenschappelijk grondstoffenfonds	451	1 300	1 300	V-08.11
Speciale multilaterale activiteiten VN	79 225	85 628	62 691	V-08.12
Multilateraal deskundigenprogramma	23 642	26 775	30 575	V-08.13
	366 951	371 806	298 533	
Internationale Financiële Instellingen				
Partnership Programma's Wereldbankgroep	77 399	75 271	67 756	V-09.01
IMF/PRGF	10 211	10 210	10 210	V-09.02
Speciale multilaterale activiteiten IFI's	4 763	5 534	3 043	V-09.03
Mult. Ontw. Banken en Fondsen	145 088	81 179	196 003	IXB-04.20
	237 461	172 194	277 012	
Samenwerking met maatschappelijke organisaties				
Medefinanciering particuliere organisaties	394 434	444 246	450 839	V-10.01

Ontwikkelingssamenwerking: de ODA-uitgaven naar beleidsthema (bedragen x EUR 1000)				
	2002	2003	2004	Begroting/ artikel
SNV	79 131	80 277	85 147	V-10.02
Kleine Plaatselijke Activiteiten	4 084	6 296	6 296	V-10.03
Speciale activiteiten	100 426	156 089	149 094	V-10.04
Voorlichting op het terrein van OS	14 730	19 960	22 106	V-10.05
Communicatieprogramma	8 650	8 287	5 638	V-10.06
Onderzoekprogramma	25 761	25 026	26 026	V-10.07 / VIII-16.03
	627 216	740 181	745 146	
Samenwerking op het terrein van internationaal onderwijs				
Internationaal onderwijsprogramma	85 211	82 688	83 131	V-11.01/XIV-08.01.01
Gesubsidieerde instellingen	48 753	48 594	48 186	VIII-07.02
	133 964	131 282	131 317	
Samenwerking met het bedrijfsleven				
Bedrijfslevenprogramma	98 463	149 903	157 963	V-12.01
FMO	22 442	38 255	36 001	V-12.02
CBI	16 496	13 776	14 036	V-12.03
	137 401	201 934	208 000	
Bilaterale betrekkingen op het gebied van economie en milieu				
Programma kleine projecten	4 375	4 744	6 044	V-13.01
Internationale samenwerking milieu	381	381	381	XIA-11.29.02-03
Economische Samenwerking Indonesië	23 735	5 085	0	XIII-5.30
	28 491	10 210	6 425	
Asiel, migratie en consulaire dienstverlening				
Opvang asielzoekers	89 538	194 420	194 420	V-14.01
	89 538	194 420	194 420	
Overige				
Apparaatsuitgaven	191 013	198 838	196 032	V-18.01/02
Taakstellende onderuitputting		- 230 000		
	191 013	- 31 162	196 032	
Totaal ODA binnen HGIS	3 823 576	3 769 621	3 810 821	
ODA buiten HGIS (instituten LNV)	4 725	4 725	4 725	
TOTAAL ODA	3 828 301	3 774 346	3 815 546	

Ontwikkelingssamenwerking: de non-ODA-uitgaven naar beleidsthema (bedragen x EUR 1000)			
	2002	2003	2004
Bilaterale ontwikkelingssamenwerking (rentesubsidies NIO en garanties OS)	64 317	73 696	71 422
VN-instellingen (deel van UNEP, GEF en contrib.Katoen adv.cie.)	5 667	3 083	7 273
Samenwerking met maatschappelijke organisaties (deel van KPA)	454	454	454
Samenwerking op het terrein van internationaal onderwijs (huisvesting KIT)	2 596	2 596	2 596
Samenwerking met het bedrijfsleven (FMO en POPM)	48 605	53 138	52 338
Totaal OS/non ODA binnen HGIS	121 639	132 967	134 083

Bijlage 5

Extracomptabele staat Natuur, Milieu en Water

(bedragen x EUR 1000)	Realisaties 2002	VB 2003	Ontwerp- begroting 2004	bereken- wijze	nieuw begrotings- artikelnr.
ODA Natuur, Milieu en Water					
<i>Bilaterale kanaal</i>					
Landenspecifieke sectorale samenwerking	141 194	143 654	124 897		V-6.1
waarvan reguliere (19 plus 3) landen (sector milieu en transversaal milieu)	67 236	82 096	115 192	rappor- tage (*1)	
waarvan 13 milieulanden	61 695	50 395		rapportage	
waarvan milieu in overige landen (*2)	12 263	11 163	9 705	rapportage	
Thematische samenwerking	66 456	49 543	51 750	rapportage	V-6.2
Programma Kleine Projecten	219	237	302	5%	V-13.1
subtotaal bilaterale ODA Natuur, Milieu en Water	207 869	193 434	176 949		
<i>Multilaterale kanaal</i>					
VN-instellingen					
– GEF-ODA/ Montreal Fund	14 421	6 666	19 194	75%	V-8.8
– UNEP	7 392	7 292	11 592	100%	V-8.7
– Verwoestijningsverdrag	225	241	259	100%	V-8.9
– UNDP	14 975	14 975	15 435	20% vrijw. bijdrage	V-8.1
– IFAD	1 074	1 049	673	10%	V-8.10
– FAO partnershipprogramma (*3)		4 490	3 541	70,82% PP FAO	V-8.12
Internationale Financiële Instellingen					
– IDA en regionale ontwikkelingsbanken	11 268	6 692	16 542	10% IDA, 5% reg.	IXB-20
– Wereldbank Partnership Programma	23 220	22 581	20 327	30% WB PP	V-9.1
Europees Ontwikkelingsfonds	4 078	5 004	4 504	5%	V-7.1
subtotaal multilaterale ODA Natuur, Milieu en Water	76 653	68 990	92 067		
<i>Particuliere kanaal</i>					
Speciale Activiteiten	32 886	40 000	43 000	rapportage	V-10.4
Bedrijfsleven					
-Miliev	14 058	21 000	36 713	rapportage	V-10.7
Maatschappelijke organisaties					
-MFO's	37 289	42 144	42 755	10% MFP en 7,5 PSO	V-10.1
-SNV	11 870	12 042	12 772	15%	V-10.2
Onderwijs en onderzoeksorganisaties					
-IO&O instituten	13 341	13 066	13 069	rapportage	V-11.1/VIII/ XI/XIV
-Natuur en Milieu Educatie	908	908	908	rapportage	V-10.4
subtotaal particuliere ODA Natuur, Milieu en Water	110 352	129 160	149 217		
Totaal ODA Natuur, Milieu en Water	394 874	391 584	418 233		
Waarvan voor:					
- Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud (RTR)	45 670	46 313	46 313		

(bedragen x EUR 1000)	Realisaties 2002	VB 2003	Ontwerp- begroting 2004	bereken- wijze	nieuw begrotings- artikelnr.
BNP (x mln)	436 990	447 300	463 500		
ODA Natuur, Milieu en Water als % van het BNP	0,090	0,088	0,090		
Non-ODA Natuur, Milieu en Water					
Natuur-, Milieu- en Waterprogramma's					
Clean Development Mechanism	4 015	8 723	20 723	100%	XI-30.01
Joint Implementation	1 596	8 482	25 033	100%	XIII-4.30
GEF non-ODA	4 807	2 223	6 399	25%	V-8.8
Programma Internationaal Milieubeleid	4 443	5 951	5 033	100%	XI-11.29
Subtotaal	14 861	25 379	57 188		
Overig					
MATRA	6 807	5 900	5 605	rapportage	V-5.2
MATRA pre-accessie	2 777	2 700	2 565	rapportage	V-5.2
Programma Samenwerking Oost-Europa (PSO)	14 000	15 000	15 000	rapportage	XIII-5.30
POBB	2 300	2 300	2 185	rapportage	V-2.7
Subtotaal	25 884	25 900	25 355		
Totaal non-ODA Natuur, Milieu en Water	40 745	51 279	82 543		
TOTAAL Natuur, Milieu en Water in de HGIS	435 619	442 863	500 776		

(*1) In 2004 wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen 19+3 landen en themalanden. Vanaf 2004 is er slechts 1 lijst van partnerlanden.

(*2) Het betreft hier GMV-landen niet zijnde milieulanden, Suriname en landen waarvoor een exitstrategie geldt.

(*3) Vanaf 2003 wordt het partnershipprogramma apart weergegeven in de milieustaats.

Bijlage 6

Non-ODA-uitgaven naar beleidsthema

(bedragen x EUR 1000)	2002	2003	2004	Begroting/artikel
Internationale ordening				
Contributies en bijdragen (VN-organisaties, internationaal recht e.d.)	63 263	65 384	72 425	Div. art. V, VI, XII, XIII, XIV
Internationaal Strafhof	1 930	35 593	6 255	V-01.06
Clean Development Mechanism (CDM)	4 015	8 723	20 723	XI-11.30.01
Joint Implementation (JI)	1 596	8 482	25 033	XIII-4.30
Totaal	70 804	118 182	124 436	
Vrede, veiligheid en conflictbeheersing				
Contributies en bijdragen (NAVO, e.d.)	16 835	17 635	18 744	V-02.01-02.05+02.08
Crisisbeheersingsoperaties (additionele kosten en VN-contributies)	170 655	248 288	175 401	X-09
Vredesfondsen	9 195	9 186	0	V-02.06
POBB/VB	4 295	3 666	5 235	V-02.07
Stabiliteitsfondsen	0	0	3 800	V-02.09
Totaal	200 980	278 775	203 180	
Humanitaire hulp				
Noodhulp niet-DAC-landen	4 435	4 538	4 313	V-03.02
Contributie (Internationaal Comité Rode Kruis)	173	172	172	V-03.06
Totaal	4 608	4 710	4 485	
Goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw				
Matra/goed bestuur	32 427	33 601	29 600	V-04.02
POBB/MR	936	908	773	V-04.03
Totaal	33 363	34 509	30 373	
Europese integratie				
Matra/pre-accessie	12 933	15 585	16 700	V-05.05
Eurojust	8 056	8 402	7 941	VI-03
Eurojust	0	2 940	0	VI-07
Contributies en bijdragen (Raad van Europa e.d.)	10 964	12 937	11 799	V-05.08, XIII-5.10
Totaal	31 953	39 864	36 440	
Bilaterale ontwikkelingssamenwerking				
Macro-steun niet-DAC-landen	7 988	8 000	8 117	V-06.08
Totaal	7 988	8 000	8 117	
EU-fondsen				
Toerekening EU-begroting	134 420	122 872	124 072	Toerekening
Totaal	134 420	122 872	124 072	
Internationale Financiële Instellingen				
Multilaterale ontwikkelingsbanken en fondsen (EBRD, Garanties EIB)	8 168	6 975	6 976	XIB-04.20
Totaal	8 168	6 975	6 976	
Samenwerking op het terrein van internationaal onderwijs				
Beurzenprogramma's	2 553	2 553	2 453	VIII-06.02, 07.04, 08.01
Gesubsidieerde instellingen	838	834	826	VIII-07.01/02, XIV-08.01.01
Totaal	3 391	3 387	3 279	
Nederlandse bilaterale belangen op het gebied van economie en milieu				
Buitenlandse econ. betrekkingen en ontw. van innovatie in de markt	185 676	158 916	138 395	Div. art. XIII, XIV-04.01.01
Attachés	45 160	48 757	48 783	Div. begrotingen
Waterbeheer (Partners voor Water)	12 385	14 296	10 794	XII-14 + 22
POBB/Algemeen	4 200	5 675	5 593	V-13.02
Internationale samenwerking natuur, milieu en water	4 443	5 951	5 033	XI-11.29.02-03
Programma kleine projecten	3 942	4 119	3 424	V-13.01
Overige (Staatsbezoeken, Int. manifestaties, voorzitterschappen e.d.)	2 332	14 887	63 127	Div. art. V
Totaal	258 138	252 601	275 149	

(bedragen x EUR 1000)	2002	2003	2004	Begroting/artikel
Asiel, migratie en consulaire dienstverlening				
Asiel en migratie	1 048	1 800	1 800	V-14.02
Consulaire dienstverlening	1 151	2 468	1 629	V-14.03
Gedetineerdenbegeleiding	1 153	1 290	1 251	V-14.04
Overig	3 643	7 149	3 347	V-14.05
Totaal	6 995	12 707	8 027	
Internationaal cultuurbeleid				
Internationaal cultuurbeleid	11 602	12 566	12 066	V-15.01
Bijdragen aan instituten en overig cultuur	3 193	3 196	3 144	V-15.02, VIII-14.05
Totaal	14 795	15 762	15 210	
Overige				
Apparaatsuitgaven (personeel/materieel BZ-Den Haag en posten)	469 768	460 238	448 553	Div. art. V
HGIS-indexering (voorziening voor loon/prijs-ontwikkeling en overige)	0	7 840	37 683	V-17.01
Totaal	469 768	468 078	486 236	
Totaal	1 245 371	1 366 422	1 325 980	

AFKORTINGENLIJST

ACS	Landen in Afrika, in het Caraïbische gebied en in de Stille Oceaan
AIV	Adviesraad Internationale Vraagstukken
ALA	Azie en Latijns-Amerika
BEB	Directoraat-Generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen (EZ)
BNP	Bruto Nationaal Product
CAP	Consolidated Appeal Process
CARDS	Community Assistance Programme for Reconstruction, Development and Stabilisation
CBI	Centrum voor de Bevordering van Import uit ontwikkelingslanden
CDM	Clean Development Mechanism
CoP	Conferentie van Partijen bij Klimaatverdrag
CSO	Civil Society Organisatie
CSP	Country Strategy Paper
CTBT(O)	Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty (Organisation)
DAC	Development Assistance Committee
EKI	Export Kredietverzekering
EOF	Europees Ontwikkelingsfonds
EU	Europese Unie
EVD	Economische Voorlichtingsdienst
EVDB	Europees Veiligheids- en Defensiebeleid
FAO	Food and Agricultural Organization
FMO	Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden
GCE	Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed
GEF	Global Environment Facility
GMV	Goed bestuur, Mensenrechten en Vredesopbouw
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ICAO	International Civil Aviation Organization
ICB	Internationaal Cultuurbeleid
ICRC	Internationaal Comité van het Rode Kruis
IFAD	International Fund for Agricultural Development
IFI	Internationale Financiële Instellingen
IGC	Intergouvernementele Conferentie
IMF	Internationaal Monetair Fonds
IMO	International Maritime Organization
INSTRAW	International Research and Training Institute for Advancement op Women
IOM	Internationale Organisatie voor Migratie
ITC	International Trade Centre
ITU	International Trade Union
JI	Joint Implementation
KIT	Koninklijk Instituut voor de Tropen
KPA	Kleine Plaatselijke Activiteiten
LAC	Latijns-Amerika en het Caraïbische gebied
MATRA	(Programma) Maatschappelijke Transformatie
MDG	Millenium Development Goals
MEDA	Euro-Mediterraan Partnerschapprogramma
MFO	Medefinancierings organisatie
MILIEV	Milieu en Economische Verzelfstandiging
MOL	Minst Ontwikkeld Land
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

NAVO	Noord-Atlantische Verdragorganisatie
NFP	Netherlands Fellowship Programme
NGO	Niet-Gouvernementele Organisatie
NIO	Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelingslanden
NPT	Netherlands Programme for institutional strengthening of post-secondary education and Training capacity
OCHA	Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
ODA	Official Development Assistance
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OHCHR	VN Office of the High Commissioner for Human Rights
OPCW	Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons
ORET	Ontwikkelingsrelevante Exporttransacties
OS	Ontwikkelingssamenwerking
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
POBB	Programma Ondersteuning Buitenlands Beleid
PRGF	Poverty Reduction and Growth Facility
PRS	Poverty Reduction Strategy
PSOM	Programma Samenwerking Opkomende Markten
PUM	Project Uitzending Managers
SFIR	Stabilisation Force Iraq
SII	Samenwerking Internationale Instellingen
SNV	Nederlandse Ontwikkelingsorganisatie
SWAps	Sector Wide Approaches
TACIS	Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States
UNAIDS	United Nations AIDS Programme
UNCDF	United Nations Capital Development Fund
UNDP	United Nations Development Programme
UNEP	United Nations Environmental Programme
UNFPA	United Nations Fund for Population Activities
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
UPU	Universal Postal Union
VN	Verenigde Naties
WEU	West-Europese Unie
WHO	World Health Organization
WIPO	World Intellectual Property Organization
WMO	Wereld Meteorologische Organisatie
WSSD	World Summit on Sustainable Development
WTO	World Trade Organisation